

Anne Sjöroos

Kulttuurienvälinen viestintä kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa

Tapaus Elin 360°

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Anne Sjöroos Kulttuurienvälinen viestintä kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa. Tapaus Elin 360°. 49 sivua + 7 liitettä 16.5.2012
Tutkinto	Kulttuurituottaja AMK
Koulutusohjelma	Kulttuurituotanto
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Lehtori Laura-Maija Hero

Opinnäytetyö käsittelee kulttuurienvälistä viestintää kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa. Siinä on käytetty taustana Elin 360° -teatteriproduktiota, jonka tuottaja työn tekijä on. Työn päätavoitteena on ollut tutkia, kuinka mahdollistaa sekä kuuroille että kuuleville yhtäaikainen kokonaisvaltainen teatterielämys, sekä mitä kulttuurienvälistä viestinnän taitoja kumpikin yhteisö tarvitsee voidakseen osallistua toisen yhteisön teatteriesityksiin yleisönä.

Tulosten saamiseksi ensisijaisena tutkimusmenetelmänä on käytetty teemahaastatteluja. Haastateltavat omasivat erilaiset taustat, olivat sekä kuulevia että kuuroja ja joko teatteri-harrastajia tai alan ammattilaisia. Näin pyrittiin saamaan mahdollisimman laaja otos haastateltavista.

Tuloksista ilmeni, että kuuroilla ja kuulevilla on erilainen teatterikulttuuri, koska jo omissa kulttuureissa on merkittäviä eroja. Kieli oli ensisijainen ongelma, sillä kokonaisvaltainen teatterielämys ei onnistu välittäjän eli tulkin kautta. Yleisöltä vaaditaan myös kulttuurienvälistä viestintää ja hiukan kulttuuriosaamistakin, mikäli osallistuu toisen yhteisön teatteriesitykseen.

Opinnäytetyössä tutkittiin, miten yhtäaikainen kokonaisvaltainen teatterielämys onnistuisi

Elin 360° -produktion kautta. Suurimmaksi mahdollistajaksi todettiin se, että esitys on sanaton eikä heijasta kovin paljon kulttuurisia piirteitä. Esimerkiksi kieli, huumori, historia ja kulttuuriset henkilöhahmot jätetään pois. Esityksen on oltava neutraali ja kaikkien ymmärrettävissä. Tämän lisäksi tuottajalta ja ohjaajalta vaaditaan kummaltakin kulttuuriosaamista. Heidän tulee tietää, mitä asioita molemmat ryhmät edellyttävät ja osata soveltaa ne yhteen.

Vaikka on tärkeää tuottaa kulttuurisidonnaisia produktioita, jotta voi nauttia omasta kulttuurista, joskus raja-aitoja on kaadettava ja tuotettava yhteisiä produktioita sekä kuuroille että kuuleville. Kun yleisössä istuu itsensä lisäksi muita eri kulttuurien edustajia, he eivät enää tunnu vierailta tai pelottavilta. Heitä on helpompi lähestyä. Yhteinen teatteriproduktio yhdistää yleisön kulttuuriin tai kieleen katsomatta, sillä kaikki saavat kokea tasavertaisina samanlaisen taide-elämyksen.

Avainsanat

kulttuurien välinen viestintä, teatteri, kuuro, kuuleva

Author(s)	Anne Sjöroos
Title	Intercultural Communication in Theatre Productions of the Deaf and the Hearing. Case Elin 360°
Number of Pages	49 pages + 7 appendices
Date	16 May 2012
Degree	Cultural Manager
Degree Programme	Cultural Management
Specialisation option	
Instructor(s)	Senior Lecturer Laura-Maija Hero
<p>The present thesis deals with intercultural communication in theatre productions of the deaf and the hearing. Elin 360° has been used as a background theatre production. The main objective has been to study how to enable the simultaneous comprehensive theater experience to both the deaf and hearing people. A further objective has also been to study what kind of intercultural communication skills are needed when participating in the theater audience of another community.</p> <p>To achieve results, the primary research method was a theme interview. Both hearing and deaf interviewees, theater enthusiasts and professionals were included in the study.</p> <p>The present thesis focused on how to enable the simultaneous comprehensive theater experience in the production of Elin 360°. The biggest enabler was a non-verbal production. It has to be culturally neutral and all understandable.</p> <p>Although it is important to have productions of our own cultures, cultural barriers need sometimes to be demolished. Common productions to both the deaf and hearing people are needed. When sitting in the audience, but other people representing different cultures, they no longer seem strange or frightening. Common theatre production will make the public feel like belonging together despite of different cultures or languages.</p>	
Keywords	Intercultural communication, theatre, deaf, hearing

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Kulttuuriosaaminen ja kulttuurien välinen viestintä	5
2.1	Kulttuuriosaaminen kulttuurien sekoituessa	5
2.2	Kulttuurien kohtaaminen: viestintä kriittisenä tekijänä	6
2.3	Kohteliaisuus, ystävällisyys ja rehellisyys	8
2.4	Viestintätilanteiden onnistumisen edellytykset	9
2.4.1	Ajan määrittely eri kulttuureissa	12
2.4.2	Tunteet kulttuurisina tekijöinä	13
2.4.3	Kasvot ja kunnioitus	14
2.4.4	Tulkin käyttö	14
2.5	Kuurojen viestintäkulttuurista	15
3	Toimintakentän kuvaus ja ”Elin 360°” -teatterikappaleen tapaus	18
4	Tutkimuskysymykset	21
5	Tapaustutkimuksen menetelmä ja teemahaastattelut	22
6	Kulttuurienvälinen viestintä kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa	26
6.1	Ajan määrittely kuurojen kulttuurissa	32
6.2	Tunteet kuurojen teatteriesityksissä	34
6.3	Tulkit teatteriesityksissä	36
6.4	Kulttuurienvälinen viestintä Elin 360° tapauksen kannalta	39
7	Pohdinta	43
	Lähteet	48
	Liitteet	51

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni tutkin kulttuurien välistä viestintää kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa, ja käytän tapausesimerkkiä Elin 360° -nimistä teatteriproduktiota. Tutkin, mitä kulttuurienvälinen viestintä on ja miten sitä sovelletaan teatterissa kuurojen ja kuulevien tapauksessa. Pohdin myös, miten näitä asioita voidaan soveltaa Elin 360° -tapaukseen, jotta produktio olisi mahdollisimman saavutettava niin kuuroille kuin kuuleville kulttuurisista eroista huolimatta.

Taustakirjallisuuteni ja tutkimukseni käsittelevät kulttuurien välistä viestintää, monikulttuurisuutta, kulttuurien kohtaamista, kulttuuriosaamista ja kulttuurienvälisyyttä. Kirjallisuuteni on peräisin verkkosivuilta, haastatteluista ja aiheisiin liittyvistä kirjoista. Olen myös käyttänyt omaa hiljaista tietoaani. Monikulttuurisuus ja kulttuurien kohtaaminen on nykypäivänä yleinen ilmiö. Maailma muuttuu pienemmäksi ja kansainvälistyy joka päivä enemmän. Suomi ei enää ole pieni lintukoto, vaan Helsingin jo hipoo kansainvälisen metropolin rajoja, jonka sisällä monet eri kulttuurit elävät. Myös Helsingin kansainvälinen strategia linjaa yhteistyötä, joka tähtää koko Helsingin seudun vahvistumiseen monikulttuurisena metropolina (Helsingin Kaupungin hallintokeskus 2008, 6).

Jo suomalaisen yhteiskunnan sisällä näkee monia eri kulttuureita, joiden kielelliset oikeudet määritellään myös perustuslaissa: ”Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi, mutta saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.” (Suomen perustuslaki § 17, 1999)

Tässä opinnäytetyössä pyrin antamaan vinkkejä ja kehitysehdotuksia erityisesti Elin 360° -produktio työryhmälle, mutta myös myöhempiä vastaavia teatteriproduktioita ajatellen. Tuloksia voidaan soveltaa niin kuuroille kuin kuuleville teatterituottajille, jotka haluavat toivottaa toisen yhteisön jäsenet tervetulleiksi mahdollisimman kokonaisvaltaisesti myös oman produktion yleisöön kieleen ja kulttuuriin katsomatta.

Kuuroilla on Suomessa ja muualla maailmassa vahva oma kulttuurimaailma. Viittomakieliset ovat myös yksi Suomen suurimmista kieli- ja kulttuurivähemmistöistä. Viittomakielisiä kuuroja on yritetty monin tavoin pakkosulauttaa yhteiskuntaan, ja heidän kielensä oli pitkään kielletty kouluissa. Viittomakieliset ovat joutuneet kamppailemaan vuosikymmeniä ihmisoikeuksiensa puolesta. Samalla on syntynyt vahva yhteisö ja oma leimainen kulttuuri.

Kuuroilla on omia tapahtumiaan ja festivaaleitaan, kuten viittomakielisiä filmifestivaaleja, teatterifestivaaleja, kulttuurifestivaaleja ja jopa taikurifestivaaleja. Tämän lisäksi on myös poliittisia kokoontumisia ja kongresseja, jotka ulottuvat pohjoismaalaiselle ja maailmanlaajuiselle tasolle. Käytännössä kuuroille on kaikkea, mitä kuulevillekin. Kuurojen ja kuulevien tapahtumia yhdistää myös se, että toisen on vaikea mennä toisen tapahtumiin rajoitettavuuden takia: kuurot eivät saa kuulevien tapahtumista yhtä kokonaisvaltaista elämystä, ja päinvastoin – pelkkä viittomakielentulkki ei riitä tähän. Sama ongelma ilmenee erityisesti teatterimaailmassa, kun kuuro haluaa mennä katsomaan kuulevien teatteriesitystä. Asenteet, tulkkaus ja käytännön asiat toimivat usein hyvin rajoittavina tekijöinä eivätkä edesauta kokonaisvaltaista osallistumista.

Yhteiskunnalliset kulttuuripalvelut kuuroille ovat kehittyneet viime vuosikymmeninä paljon. Esimerkiksi tulkkipalvelut perustettiin vasta 1970-luvulla ja saatiin lainmukaisiksi vuonna 1979. Sitä ennen kuurojen kuulevat omaiset, kuurojenyhdistyksissä toimineet kuulevat, kuurojenpapit, kuurojendiakonissat sekä eräät Pelastusarmeijan upseerit toimivat tulkkeina, kuten myös kuurojen vanhempien kuulevat lapset. Nykyään tulkit ovat oikea ammattikunta, jotka toimivat eri firmoissa ympäri Suomea.

Kulttuuripalvelujen kehittymisen yhteydessä voitaisiin myös mainita Teatteri Totti, joka on Suomen ainoa kuurojen ammattilaisteatteri. Sitä ennen kaikki teatterimuodot olivat harrastelijatasoa. Kuurojen Liitossa, kuurojen valtakunnallisessa edunvalvontaelimessä, on myös kulttuuriyksikkö, jossa toimii viittomakielinen kulttuurituottaja. Hän tuottaa eri-ikäisille kuuroille suunnattuja kulttuuritapahtumia.

Tulkin läsnäolo tarkoittaa sitä, että hän kääntää suomalaisen viittomakielen puhutulle suomalaiselle ja päinvastoin. Tulkki on hyvin neutraali, ja myös tulkkien ammattitaito ja orientoituminen vaihtelee suuresti. Loppujen lopuksi tulkki siis toimii pelkkänä kielelli-

senä välittäjänä: hän ei voi välittää täysin kulttuurista elämystä. Esimerkiksi viittomakielisessä teatteriesityksessä kuuleva voi kuulla mitä tulkki puhuu, mutta viittomakielistä esitystä hän ei täysin ymmärrä: sen variaatioita, hiuksenhienoja vihjeitä ja kulttuurisidonnaisia piirteitä. Päinvastaisessa tapauksessa itse olen myös istunut teatteriyleisössä, jossa oli yksi rivillinen kuuroja ja loput salissa olivat kuulevia. Esitys oli viittomakielelle tulkattu, mutta monessa kohdassa koko salillinen kuulevia nauroi, kun kuurojen rivi pysyi hiljaa ja katsoi toisiaan hämmentyneinä: ”mitä hauskaa tuossa oli?”.

Tulkki ei myöskään pysty välittämään yleisön reaktioita ja tunnelmaa. Tulkki tulkkaa korkeintaan, mitä ääniä yleisö päästää: joku nauraa, joku yskii tai sanoo jotain. Yleisön jäsenenä on tärkeää paitsi seurata esitystä, saada siitä kokonaisvaltainen elämys, mutta myös olla täysivaltainen yleisön jäsen: kokea samanlainen tunneskaala kuin muutkin, seurata samoja ajatuksen virtoja ja uppoutua esityksen maailmaan samalla tavalla. Pelkästään tulkin, kielenkääntäjän, kautta tämä ei onnistu. Tulkkauksessa tarvitaan myös tulkin omaa kulttuuriosaamista, eikä aina ole takeita, että se on riittävää.

2 Kulttuuriosaaminen ja kulttuurien välinen viestintä

Yhteiskunnallisten olojen monikultturisoituessa, kulttuuriosaamista ja kulttuurien välistä viestintää tarvitaan nykypäivän kulttuurikentällä, mutta mitä se on? Miten sitä voi oppia? Onko jokaisella tuottajalla nämä taidot luonnostaan, vai pitääkö niitä tietoisesti opetella?

Uusitalon ja Joutsenvirran (2009) mukaan enää ei riitä oman maan tai edes maanosan olosuhteiden ja kuluttaja-kansalaisten ymmärtäminen ja paikallisen kehityksen ennustaminen, vaan tarvitaan syvällistä tietoa monien eri alueiden kulttuureista ja tavoista. Tarpeet ovat erilaisia eri kulttuureissa, mutta kulttuurit ovat myös jatkuvassa murroksessa ja sulauttavat itseensä aineksia muista kulttuureista tai torjuvat niitä. Vaikka toimittaisiin vain yhden kulttuurin piirissä, esimerkiksi Suomessa tai Euroopan unionin alueella, oletukset yhtenäisestä ”eurooppalaisesta” kulttuurista on syytä unohtaa. Pikemminkin on nähtävissä, että yleisöt sirpaloituvat yhä pienempiin, sosiaaliselta tai etniseltä taustaltaan ja mieltymyksiltään poikkeaviin ryhmiin. (Uusitalo & Joutsenvirta 2009, 19.)

Kulttuuriosaamisella viitataan henkilöön, jolla on hyvät kulttuuriset tiedot ja taidot. Hän pystyy viestimään erilaisista kulttuuriympäristöistä tulevien ihmisten kanssa niin, että saavuttaa näiden kunnioituksen ja luottamuksen. Hän kykenee sopeuttamaan ammatilliset taitonsa olosuhteisiin ja rajoituksiin. Hän sopeutuu henkilökohtaisesti siten, että on tyytyväinen ja kokee erilaisessa ympäristössä olemisen ja työskentelyn luontevaksi ja motivoivaksi. Hän pystyy valitsemaan itselleen ja toisille sellaiset tiimiroolit, että yhteistyö on tehokasta ja mahdollisimman vähän stressaavaa. Hän tiedostaa itsensä oman kulttuurinsa ”vankina”. (Konsulttitoimisto Kulttuuritaito, Mitä kulttuuriosaaminen on?)

2.1 Kulttuuriosaaminen kulttuurien sekoittuessa

Pelkkä kielitaito ei ole kulttuuriosaamista. Vaikka käytössä olisi hyvä tulkki, hän ei välttämättä osaa välittää sitä kulttuuriosaamista, jota juuri sillä hetkellä tarvitaan. Myöskään pelkkä erilaisten kulttuurien tapojen tunteminen ei ole kulttuuriosaamista. Tapojen tunteminen on tärkeää, mutta se on vasta kulttuurin pintaosaamista. (Konsulttitoimisto Kulttuuritaito, Mitä kulttuuriosaaminen on?)

Kirveennummen (2003) mukaan suomalaistakin yhteiskuntaa luonnehtii nykyisin moni-

kulturisoituminen, etninen moninaistuminen ja kulttuuristen ryhmien diversiteetin lisääntyminen. Tämä asettaa uusia haasteita esimerkiksi yrityksille ja organisaatioille, johtamiselle ja työyhteisöille.

Kirveennummi (2003) käyttää esimerkkinä, miten sosiaali- ja terveydenhuollossa kohdataan päivittäin haasteita ymmärtää erilaisista taustoista tulevien asiakkaiden käsitys kehostaan ja psyykestään sekä kyötä rakentavaan vuorovaikutukseen. Englannin kielessä termi *cultural competence* viittaa juuri tällaiseen kulttuurien väliseen kohtaamiseen liittyvään osaamiseen.

Joutsenvirta (Uusitalo & Joutsenvirta 2009, 44) esittää, että kulttuuriosaamisen tärkeä osa-alue on yrityksen tai muun organisaation kyky lukea toimintaympäristössään vallitsevia erilaisia intressejä ja arvostuksia sekä kyky hyödyntää tätä lukutaitoa omassa toiminnassaan.

Tässä opinnäytetyössä tarkoitan kulttuuriosaamisella taitoja, joita tarvitaan työskennellessä toisen kulttuurin parissa. Näitä ovat siis muun muassa toisen kulttuurin tuntemus, stressaavien tilanteiden välttäminen oikealla asenteella ja oman itsensä tiedostaminen oman kulttuurin ”vankina”. Seuraan siten konsulttitoimisto Kulttuuritaidon määrittelyä löyhästi.

2.2 Kulttuurien kohtaaminen: viestintä kriittisenä tekijänä

Monikulttuurisuus on nykypäivän globalisoituneessa maailmassamme tärkeä käsite. Esimerkiksi Eurooppa näyttää kauempaa katsoen sangen monoliittiselta eli kulttuuriltaan yhtenäiseltä. Lähempää tarkasteltuna kulttuurierot ovat huomattavia. Uskonto on pohjoisessa protestanttisuutta, etelässä katolisuutta – esimerkiksi hindun näkökulmasta kuitenkin yhtäkaikki kristittyjä. Meidän silmissämme Ranska rakastaa kauneutta ja loistoa, Saksa tehokkuutta, Britannia puutarhoja, Italiassa istutaan perheen kanssa pastan ja viinin ääressä vilkkaasti seurustelemassa. Afrikkalaisin silmin kenties eurooppalaiset ovat kaikki samannäköisiä, syövät euruokaa ja tekevät pakkotahtista työtä jättäen vanhukset ja lapset laitoksiin. (Halinoja 1996, 115-116.)

Varsinkin pääkaupunkiseudulla kohtaa myös paitsi eri puolilta Suomea kotoisin olevia

suomalaisia, niin myös muiden maiden ja kulttuurien edustajia nykypäivänä. Pääkaupunkiseudulla on myös prosentuaalisesti enemmän kuurojen yhteisön jäseniä kuin muualla Suomessa, kuten myös kuulevia. Opinnäytetyössäni keskityn näihin kahteen ryhmään: kuuroihin ja kuuleviin, sekä heidän kulttuuriseen kohtaamiseensa.

Suomi ei ole koskaan ollut yksikulttuurinen, vaikka julkisessa keskustelussa on usein niin väitetty. Maailmanlaajuiset muuttoliikkeet ja erityisesti 1990-luvulta kasvanut maahanmuutto ovat tehneet kysymykset monikulttuurisuudesta uudella tavalla ajankohtaisiksi. Uudenlaiset ryhmät omine erityisine kulttuureineen ja elämäntilanteineen ovat tulleet osaksi suomalaista arkea. (Huttunen, Löytty, Rastas 2005, 16-17.)

Jokainen yhteiskunta tuottaa kuitenkin omaa erityistä monikulttuurisuuttaan. Erityisyyttä aiheuttavat niin kyseisen yhteiskunnan oma – tosin aina muuhun maailmaan sidoksissa oleva – historia kuin sekin, millaisista toimijoista ja kulttuureista tuon yhteiskunnan monikulttuurisuus kulloinkin rakentuu. (Huttunen, Löytty, Rastas 2005, 21-22.)

Edelleen Huttunen, Löytty ja Rastaa (2005) mukaan Suomen voi ajatella yhteiseksi maisemaksi, jossa eri ihmiset elävät eri asemissa. Vaikka eri ryhmillä on myös toisistaan poikkeavia kulttuurisia käytäntöjä, nämä eri käytännöt kohtaavat toisensa suomalaisessa arjessa. Suomalainen monikulttuurisuus, kuten monikulttuurisuus ylipäätään, on ylirajaista monessakin mielessä. Ensinnäkin kulttuurien väliset rajat ovat huokoisia ja katkonaisia; yksilöt voivat siis identifioitua useampiin kulttuurisiin ryhmiin tai elää yhdistellen omassa elämässään erilaisia kulttuurisia käytäntöjä. (Huttunen, Löytty, Rastas 2005, 34.) Näin on myös esimerkiksi kuurojen ja kuulevien kanssa. Monet kuurot elävät yhdistellen omassa elämässään erilaisia kulttuurisia käytäntöjä joka päivä, eli siis kuulevien kulttuurisia käytäntöjä.

Opinnäytetyössäni käytän kartoitukseni pohjana alla olevaa ”Kulttuurienvälinen viestintä” -kaaviota. Tätä kaaviota sovellan soveltuvien osien tutkimukseeni.

Kuvio 1. Kulttuurienvälisen viestinnän piirteitä Monikulttuurisuus työyhteisössä -projektin mukaan (Kulttuurien välinen viestintä. MOTY. Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti 2012)

Valitsin tämän jaottelun, koska se on riittävän yleisellä tasolla ja kuvaa tapaukseni kanalta soveltuvia kulttuurien välisen viestinnän piirteitä. Seuraavissa alaluvuissa selvennän eri osa-alueiden sisältöjä.

2.3 Kohteliaisuus, ystävällisyys ja rehellisyys

Kohteliaisuus ja ystävällisyys ovat katsojan silmissä: ne ovat sidoksissa tunnetasoon, johon havainnoitsija on omassa kulttuuritaustassaan tottunut. Yhteisöllisissä kulttuureissa ihmiset tuntuvat rauhallisilta, rennoilta ja huolettomilta. Kaikki nämä vaikutelmat ovat kuitenkin katsojan silmissä: ne ovat sidoksissa tunnetasoon, johon havainnoitsija on omassa kulttuuritaustassaan tottunut. Esimerkiksi yhteisöllisestä kulttuurista tuleva

tyytyy siihen, että joku muu päättää hänen puolestaan. Uskotaan, että omaan elämäntilanteeseen ei voida vaikuttaa. (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

Myös palautteeseen liittyvät kohteliaisuussäännöt vaihtelevat eri kulttuureissa. Yhteisökeskeisistä kulttuureista tuleville erityisesti negatiivisen palautteen saaminen voi merkitä koko ryhmään kohdistuvaa häpeää ja kasvojen menetystä. Samaten yhteisöllisissä kulttuureissa saatetaan odottaa pomon käskyjä, eikä olla oma-aloitteisia. Tämä johtuu suuresta hierarkiaerosta: työntekijän tehtävänä on totella ja noudattaa sääntöjä. (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

2.4 Viestintätilanteiden onnistumisen edellytykset

Liisa Salo-Lee (1996) on kirjoittanut, että kulttuuri opitaan viestinnän välityksellä, sitä ylläpidetään ja siihen vaikutetaan viestinnän kautta. Kulttuuritausta heijastuu viestinnässä ja vaikuttaa viestinnällisiin valintoihimme. Kulttuuritausta vaikuttaa myös havainnointiimme, siihen mitä näemme ja miten sitä tulkitsemme. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 7.)

Ronald Wardhaugh korostaa kulttuurin heijastumista jokapäiväisen elämän toiminnoissa: ”Kulttuuri on se tietotaito, jota ihminen tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä”. Tietotaitoa tarvitaan mm. keskusteluissa: millaiset ovat puhujan ja kuulijan roolit ko. kulttuurissa, miten suhtaudutaan toisen puheen keskeytykseen, kuinka pitkiä ovat puheenvuorojen väliset tauot tai millaiseksi hiljaisuus koetaan. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 7.)

Kulttuuri ilmenee siis ihmisen elämässä ja toiminnoissa monin eri tavoin. Tätä kuvaa kulttuurista usein käytetty metafori ”jäävuori”. Jäävuoren tavoin kulttuuristakin on näkyvissä vain murto-osa. Yleisesti tunnettuja kulttuurin ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi ruoka, kieli, vaatetus tai käytöstavat. Nämä ovat suhteellisen helposti opittavissa. Suurin osa kulttuurista on kuitenkin pinnan alla näkymättömissä – usein kulttuurien jäsentenkin tiedostamattomissa. Tähän alueeseen kuuluvat esimerkiksi viestintätyyli tai arvot, normit ja uskomukset. Nämä saattavat aiheuttaa ongelmia kulttuurienvälisessä viestinnässä. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 7.)

Salo-Lee (1996) siteeraa Scollon & Scollon (1995) tutkimusta, jonka mukaan on huomattava, että ihmiset eivät opi omaan yhteisöönsä sosiaalistuessaan ainoastaan kieltä vaan myös kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän tyylit ja säännöt. Tämä mahdollistaa sen, että he pystyvät toimimaan pätevinä viestijöinä oman kulttuurinsa erilaisissa tilanteissa. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 9.) Näin on myös esimerkiksi kuurojen ja kuulevien kanssa: heillä on omat viestintätapansa niin kielellisessä kuin ei-kielellisessä viestinnässä. Vaikka molemmat ryhmät ovat suomalaisia, on heillä silti omat norminsa ja sääntönsä viestintäkulttuurissa.

Salo-Lee (1996) toteaa, että tuntemattoman kohtaamiseen liittyy sekä kulttuurin sisäisessä että kulttuurienvälisessä viestinnässä aina epävarmuutta. Epävarmuus johtuu vaikeudesta ennakoida ja selittää uudessa tilanteessa omaa ja toisten käyttäytymistä. Epävarmuuteen liittyy usein myös ahdistusta. Olemme huolestuneita siitä, mitä tulee tapahtumaan ja millaisia kielteisiä seuraamuksia käyttäytymisemme mahdollisesti aiheuttaa. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 16.)

Epävarmuutta vähentää esimerkiksi viestintätilanteiden sääntöjen tuntemus. Tervehtiminen on eräs esimerkki rituaalista, jonka säännöt ovat oman kulttuurin piirissä tutut ja ennakoitavissa. Tiedetään, miten toinen vastaa ja osataan toimia koordinoitusti. Kulttuurienvälisessä viestinnässä omakulttuuriset säännöt eivät toimi samalla tavalla. (Salo-Lee, toim. Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 16.) Esimerkiksi kuurot tervehtivät toisia, tuntemattomiakin, kuuroja halaamalla jopa täällä Suomessa, kun taas suomalaisten kuulevien on tunnettava toinen entuudestaan, ennen kuin voi tervehtiä tuttavallisemmin.

Halinoja (1996) kirjoittaa, että kulttuurienvälisten viestintätaitojen kehittäminen edellyttää, että henkilö on halukas interaktio-tilanteisiin eli kohtaamaan muita ihmisiä ja kommunikoidaan heidän kanssaan. Lisäksi hänen tulee olla joustava ja itsevarma, tietoinen omasta kulttuuristaan sekä stressinsietokykyinen ja empaattinen. Halinoja jatkaa, että edellä mainittujen ominaisuuksien lähtökohtana voidaan pitää sitä, että kansainvälistymiseen tähtäävä henkilö tiedostaa oman kulttuurisen taustansa ja ymmärtää toisen sitoutumista omaan kulttuuriinsa. Oman kulttuurin tuntemus edesauttaa toisen kulttuurin erityispiirteiden ymmärtämistä. Hänen on myös oivallettava, että kulttuuri ja kieli ovat sidoksissa toisiinsa. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 124.)

Halinoja (1996) määrittelee, että kielenopiskelun lisäksi tulisi kulttuureihin perehtyvän opiskella ainakin seuraavia asioita:

- kulttuurin määrittelyä, stereotyyppien tunnistamista
 - viestinnän tyylejä
 - nonverbaalista viestintää
 - havainnointia ja tulkintaa
 - kulttuurienvälisiä arvoeroja
 - ongelmanratkaisustrategioita, konfliktinratkaisua
 - sukupuolikäsitteitä ja sukupuoliroolien olemusta
 - kulttuurienvälistä sopeutumista: kulttuurisen herkkyyden tasot, kulttuurishokki
 - kotimaahan paluuseen liittyvät ongelmat ja niihin valmistautumiset
- (Halinoja, toim. Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 126.)

Kun ajattelemme kommunikaatiota, miellämme sen usein yksinkertaistetusti kielen (äidinkielen, vieraan kielen tai *lingua franca*) kautta tapahtuvaksi toiminnaksi. Tosiasiasa sanat ja kielelliset rakenteet edustavat vain kolmeakymmentä prosenttia viestinnästä. Onkin syytä pitää mielessä muut kommunikaatioon vaikuttavat tekijät kuten eikielellinen viestintä, intertekstuaalisuus ja stereotyyppit. (Dervin & Keihäs 2006, Monikulttuurisuudesta kulttuurienvälisyyteen)

Helpottaaksemme vierauden kohtaamista, voimme yrittää kehittää kulttuurienvälistä kompetenssia. Käsitämme kulttuurienvälisen kompetenssin kyvyksi kommunikoida kulloinkin mahdollisimman tarkoituksenmukaisella tavalla, avoimesti välttämättä ennakkokäsitteitä ja yleistyksiä itsestä ja "toisesta". Kompetenssiin kuuluu myös sen tosiasian tunnistaminen, että meillä kaikilla on useita identiteettejä. Ennen kaikkea kulttuurienvälisen kompetenssi tarkoittaa sen tiedostamista, että edessämme on aina arvoitus: yksilö, ei kulttuuri. Ei pidä silti unohtaa, että kaikissa kohtaamisissa – kulttuurien sisäisissä ja niiden välisissä – on mukana myös tunteita, ideologioita ja joskus vaikeasti kontrolloitavissa olevia asenteita. Tunteiden tiedostaminen ja hallinta jotakin vieraalta vaikuttavaa kohdatessamme on yksi kulttuurienvälisen osaamisen oppimistavoitteista. Kulttuurienvälisen kompetenssin kehittyminen ei tietenkään tapahdu käden käänteessä, vaan

se on elinikäinen haaste ja oppimisprosessi. (Dervin & Keihäs 2006, Monikulttuurisuudesta kulttuurienvälisyyteen)

Onnistuneen kulttuurienvälisen viestinnän edellytyksiä ovat myönteinen asenne viestintätilanteita kohtaan, kulttuurin piilossa olevien tekijöiden tiedostaminen sekä kulttuurien välisen viestinnän taitojen omaksuminen ja niiden käyttäminen. (Pietilä 2005, Kulttuurit kohtaavat – Lisääntykö ymmärrys?)

2.4.1 Ajan määrittely eri kulttuureissa

Eri alueiden kulttuurit voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

- a) Yksiulotteinen eli lineaarinen kulttuuri (länsimaat)
 - b) Moniulotteinen eli multiaktiivinen kulttuuri (Etelä-Eurooppa, Afrikka, Latinalainen Am.)
 - c) Kuunteleva eli reaktiivinen kulttuuri (Aasia)
- (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Länsimainen kulttuuri käsitetään yleensä yksiulotteiseksi eli lineaariseksi kulttuuriksi, jossa aikaa mitataan, säästetään ja tuhataan. Aikaa voidaan kuvata janalla, jolla on alku ja loppu ja aika kuluu ripeästi. Ajankäyttöä suunnitellaan, ajankäyttöä ja täsmällisyyttä ihannoidaan, ja myöhästymisen koetaan loukkauksena, välinpitämättömyytenä ja arvostuksen puutteena. Keskitytään yhteen asiaan kerralla ja asioita hoidetaan tehokkaasti (protestanttinen työmoraali). (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Ihmiskeskeisten ja yhteisöllisten kulttuurin edustajat (Etelä-Eurooppa, Afrikka, Latinalainen Amerikka) edustavat moniulotteista eli multiaktiivista kulttuuria, jossa täsmällisyydellä ei ole merkitystä ja todellisuus on sopimuksia tärkeämpi. Aikaa muokataan, venytetään, manipuloidaan ja ajasta voidaan luopua riippumatta siitä, mitä kellonaika osoittaa. Mitä useampi asia on tekeillä samanaikaisesti, sitä tyytyväisempi he ovat. Myös tapaaminen voi olla mihin aikaan tahansa, sillä tärkeintä on itse tapaaminen, ei kellonaika, milloin se tapahtuu. Ihmiset ja tapahtumat ovat tärkeämpiä kuin itse kel-

lonaika. (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Sisäänpäin kääntyneet ja suhteeseen keskittyvät henkilöt sekä idän kulttuurit ovat osa kuuntelevaa eli reaktiivista kulttuuria. Idän kulttuureissa aikaa tarkastellaan syklisenä eli aika kiertää ympyrää. Reaktiivisen kulttuurin edustajat ovat harvoin toiminnan tai keskustelun aloittajia. He odottavat vastapuolen kannanottoa, jonka jälkeen he reagoivat asiaan ja muodostavat oman mielipiteensä. Tyypillisimpiä reaktiivisia kulttuureja ovat Japani, Kiina, Turkki ja myös Suomi. Kulttuurin edustajat ovat parhaita kuuntelijoita, jotka keskittyvät kuuntelijan sanomaan ja keskeyttävät harvoin puheen. Sen päätyttyä on hiljaisuus, joka merkitsee mielipiteelle annettavaa arvostusta. Omia käsityksiä ei tyrkytetä, vaan varmistetaan lisäkysymyksillä puhujan tarkoitusperiä väärinkäsitysten välttämiseksi. Kulttuurin edustaja vähättelee itseään välttääkseen toisen osapuolen loukkaamisen. (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

2.4.2 Tunteet kulttuurisina tekijöinä

Ihmisen seitsemän perustunnetta ovat kiukku, pelko, surullisuus, onnellisuus, inho, yllättyneisyys ja halveksunta. Se, miten näitä perustunteita ilmaistaan, vaihtelee eri kulttuureissa. Yksilöllisissä kulttuureissa esimerkiksi korostuu yksilön halu ilmentää omaa itseään, mutta yhteisöllisissä kulttuureissa ihmiset saavat merkityksen olemassaololleen suhteessa toisiin yhteisössä ja näin myös tunteet syntyvät suhteessa toisiin. Tunteet ovat siis näissä yhteisöllisissä kulttuureissa enemmän suhteen toimivuuden tai toimimattomuuden kokemista ja ilmaisua. (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Yksilöllisissä kulttuureissa vallitsevat löysähköt säännöt tunteiden ilmaisussa ja osoittamisessa, mutta normit etenkin positiivisten tunteiden ilmentämisessä ovat tiukat. Henkilön myös tulisi olla onnellinen ja tavoitella onnellisuutta. Onneton henkilö on siis epäonnistunut saavuttamaan tavoitteitaan. Suomalaisten tunneilmaisu on niukkaa ja kontrolloitua etenkin työelämässä, mutta vapaa-ajalla tunteiden ilmaisu on vapaampaa. Suomalaiset ovat myös epäluuloisia sellaisia aikuisia kohtaan, jotka eivät kontrolloi tun-

teitaan esimerkiksi julkisilla paikoilla. (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Yhteisöllisissä kulttuureissa, kuten Aasiassa ja Afrikassa, tunnesäännöt ovat melko löysiä, mutta tunteiden ilmaisuun liittyy sääntöjä. Esimerkiksi konfutselaisuuden mukaan sekä positiivisten että negatiivisten tunteiden osoittaminen on mahdollinen uhka yhteiskunnan järjestykselle. Kiinassa toisin sanoen saa tuntea mitä haluaa, kunhan ei osoita sitä. (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

2.4.3 Kasvot ja kunnioitus

Kasvot-käsitteellä tarkoitetaan ihmisen julkista kuvaa, jollaisen hän uskoo ja toivoo itsellään olevan muiden silmissä. Tässä tapauksessa puhumme kasvojen säilyttämisestä, loukkaamisesta tai menettämisestä. Toisen kasvoja voidaan esimerkiksi loukata kritisoiden häntä julkisesti sellaisessa paikassa, jossa julkinen kritiikki ei ole toivottua, ja omat kasvot voidaan menettää toimimalla yhteisön käyttäytymistapojen ja arvojen vastaisesti. Vuorovaikutukseen osallistujat pyrkivät säilyttämään toistensa kasvot ja välttämään kasvojen menettämistä, sillä kasvojen menettäminen järkyttää koko vuorovaikutustilannetta. (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

2.4.4 Tulkin käyttö

Tulkin käyttö on suotavaa tilanteissa, joissa eri kulttuurin edustajalla on heikot tiedot vallitsevasta kulttuurista, osapuolten yhteinen kieli puuttuu tai asiakkaalla on tavallista ongelmallisempi tilanne. Virkailijan tehtävänä on arvioida tilanteen mukaan tulkkauksen tarve. Tulkin palkkion maksaa aina viranomais. Mikäli tulkkia ei käytettäisi tilanteessa, jossa sitä tarvittaisiin, syntyisi ajanhukkaa ja ongelmia molemmille osapuolille. (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

Tulkkaustilanteessa

- Tulkin tulee istua siten, että näkö- ja kuuloyhteys on hyvä molempiin suuntiin.
- Puhe on aina kohdistettava suoraan asiakkaalle, ei tulkille.

- Tulkki on puolueeton, eikä osallistu keskusteluun.
 - Tulkilla on vaitiolovelvollisuus.
 - Tulkille on suotava kerran tunnissa 10 minuutin tauko
 - Puheessa tulisi välttää ammattislangia, murteita, vitsejä, vertauksia
 - Puhe tulee jaksottaa sopivasti - ei pitkiä puheenvuoroja
 - Tulkille on annettava mahdollisuus kysyä epäselviä asioita
 - Tulkille rauha tulkata asia loppuun saakka
 - Tulkki voi tehdä muistiinpanoja keskustelun aikana.
 - Tulkin tulee hävittää tekemänsä muistiinpanot tulkkaustilanteen päättyessä.
 - Onnistuneen asiakaspalvelutilanteen takaavat edellä mainittujen asioiden lisäksi luottamuksellinen ilmapiiri.
- (Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti, 2012)

Samat säännöt pätevät myös viittomakielentulkkaukseen. Siihenkin vaaditaan samat työskentelyolosuhteet, vaitiolovelvollisuus ja mielellään myös tauot, jotta tulkkauksen laatu pysyy tasaisena koko tulkkauksen ajan etenkin pitkissä tulkkauksissa.

2.5 Kuurojen viestintäkulttuurista

Esimerkiksi kuulevien ei-kielelliseen viestintään eivät kuulu kosketukset, kun taas kuurot sitä käyttävät. Jokisen (2000) mukaan kuurot käyttävät kosketusta mm. huomion herättämiseen. Kosketus ei aina ole samanlainen, vaan sitä varioidaan tilanteen mukaan. Pari kevyttä naputtelua olkavarteen riittää normaalisti huomion kiinnittämiseksi ja kontaktin luomiseksi. Tiheään toistuva, jännittynyt naputtelu tarkoittaa *Hei, minulla on kiire, katso äkkiä minuun päin!* tai: *Varo, katso tänne päin, vaaratilanne!* Harvempi, painokkaampi, kyllästyneen oloinen naputtelu kertoo *No, joskos alkaisit katsoa minuun päin.* (Jokinen, toim. Malm 2000, 94.)

Jokinen (2000) jatkaa, että tehokas ja yllättävä keino huomion kiinnittämiseksi on pitkä kosketus olkavarteen koko kämmenellä. Yleisin alue tällaiseen huomionherättämiskosketukseen on olkapää. Muita sallittuja alueita ovat olka- ja käsivarsi, mutta ei esimerkiksi kämmenselkä, sekä reiden yläosa silloin, kun istutaan vierekkäin ja halutaan vai-

vihkaa kiinnittää toisen huomio. Kosketusta ei mielellään tehdä päähän eikä lainkaan selkään tai vatsaan. (Jokinen, toim. Malm 2000, 94.)

Kuurot eivät siis ole pelkästään ryhmä samanhenkisiä ihmisiä vaan ryhmä, jolla on oma koodinsa käyttäytymistä varten ja omat arvonsa, jotka opitaan ja välitetään sukupolvelta toiselle. Kuurojen kulttuurin omaksuminen ja kasvaminen kuuroksi merkitsee sitä, että opitaan asiaankuuluvat tavat käyttäytyä kuin viittomakielinen kuuro ihminen. (Jokinen, toim. Malm 2000, 94.)

Kuurojen viittomakielen käyttö on nähty huonompana, ei-haluttavana asiana ja jopa epäinhimillisenä niiden mielissä, jotka haluaisivat tehdä kuuroista sellaisia mitä he eivät ole. Lisäksi tähän vaikuttaa se, että aikoinaan virheellisesti oletettiin – ja oletetaan edelleenkin hyvin yleisesti kaikkialla maailmalla – että viittomakielen käyttö estää puhutun ja kirjoitetun kielen oppimisen. Kuurojen historia onkin ollut täynnä yrityksiä muuttaa heitä enemmistön kaltaiseksi. Mutta siitä huolimatta kuurot ovat jatkuvasti onnistuneet säilyttämään identiteettinsä elinvoimaisena etnolingvistisenä vähemmistönä. Heidän kieltään ei ole onnistuttu kitkemään pois huolimatta kasvatuksellisten, koulutuksellisten, kuntoutuksellisten ja jopa uskonnollistenkin instituutioiden lukuisista ja intensiivisistä yrityksistä. (Jokinen, toim. Malm 2000, 95.)

Jokinen (2000) kirjoittaa, että kuurojen tilanne muistuttaa hyvin paljon muiden kielellisten vähemmistöjen asemaa. Kuuroja onkin verrattu esimerkiksi maamme saamelaisiin ja romaneihin, mutta toistaiseksi heistä ei ole tehty tutkimusta yhtenä Suomen kielellisenä vähemmistönä. Yhteisiä piirteitä muiden kielellisten vähemmistöjen kanssa on mm. se, että kuuroilla on oma kielensä ja kulttuurinsa, he ovat kärsineet syrjinnästä koulutuksessa ja työelämässä, he ovat omaksuneet itse enemmistön negatiivisia asenteita kieltään ja kulttuuriaan kohtaan (kuurot häpesivät yleisesti viittomakielen käyttämistä julkisilla paikoilla ja pitivät kuulevia parempina ihmisinä) ja he ovat ainakin jossain määrin kaksikielisiä. Kuuroilla ongelmat liittyvät kommunikaatioon, koska viittomakieli on väestön valtaosalle vieras. Kommunikaatio-ongelmia esiintyy palvelujen ja tiedon saannissa sekä osallistumisessa, päiväkodeissa, kouluissa, työelämässä ja harrastuksissa. Ongelmia on myös identiteetin ja itsetunnon säilyttämisessä. (Jokinen, toim. Malm 2000, 95-96)

Kuurot ovat ajaneet sitä näkemystä, että elinympäristöä ja yhteiskuntaa tulisi muokata jokaiselle yksilölle sopivaksi. Monet ratkaisut, jotka sopivat kuuroille, ovat sopineet myös muille (esimerkiksi teksti-tv ja tulkkipalveluidea, jota muut kielelliset vähemmistöt ovat hyödyntäneet). (Jokinen, toim. Malm 2000, 100).

Jokinen (2000) pohtii, että vaikka kuurot ovat selviytyneet ilman kuuloa jo hyvin pitkän ajan visuaalisen elämäntavan ja kulttuurin avulla, valtaväestö kokee kuulon puutteen ahdistavaksi ja rajoittavaksi. Valtaväestöllä tarkoitetaan tässä kuulevia. Jokisen (2000) mukaan valtaväestön on vaikea ymmärtää, että ilman kuuloa voi tulla hyvin toimeen. Se on ymmärrettävää, koska kuuleminen on kuuleville elämänhallinnan väline kuten näkeminen kuuroille. (Jokinen, toim. Malm 2000, 100)

Jokinen (2000) lisää kuitenkin, että kuurojen kulttuurilla on selvät omat piirteensä, jotka ovat osin samoja kuin muilla kielellis-kulttuurisilla vähemmistöillä, mutta se ei aina kaikilta osin eroa valtakulttuurista. Suomalainen kuuro rakastaa kotimaataan, luontoaan ja suomalaista kulttuuriaan siinä kuin muutkin suomalaiset. On pohdittu, etteivät kuurot pystyisi tappamaan toisiaan sodassa, koska yhteiset samanlaiset kokemukset ylittäisivät kulttuurierot. Ruotsalainen kuuro luultavasti kannustaisi suomalaista kuurojen jääkiekkjoukkuetta, joka pelaisi hänen oman maansa kuulevaa joukkuetta vastaan, tai hänellä olisi vähintäänkin aika ristiriitainen olo. (Jokinen, toim. Malm 2000, 100)

Oman hiljaisen tietoni mukaan tämä pitää paikkansa. Esimerkiksi kuurojen jääkiekon maailmanmestaruusmittelöissä vuonna 2009 Suomi ja Kanada olivat vastakkain kultaottelussa. Suomella oli viittomakielinen ja kuuro joukkue, kun Kanadan joukkue puolestaan koostui huonokuuloista ja implantoiduista pelaajista, joiden viittomakielentaito oli heikkoa ja jotka kommunikoivat keskenään puhumalla. Kanadalaiset katsojat alkoivat kannattaa pelin aikana Suomen joukkuetta, koska he olivat kuuroja.

Vastaava tapaus toistui keväällä 2012, kun pelattiin futsalin kuurojen Suomen mestaruusottelua. Vastakkain olivat Helsingin Hero ja Tampereen Uljas. Herossa oli puolet huonokuuloisia pelaajia, jotka kommunikoivat keskenään puhumalla, mutta Uljaassa oli pelkästään viittomakielisiä ja kuuroja pelaajia. Kävi niin, että katsomossa Heron kannattajat ja jäsenet alkoivat kannattaa pelin aikana Uljasta, koska he olivat kuuroja.

Maailman noin 70 miljoonaa kuuroa on valtavan paljon suurempi ihmisryhmä kuin koko Suomen väestö tai Pohjoismaiden väestö yhteensä. Yhteiset kokemukset, samankaltainen kielellis-kulttuurinen identiteetti sekä mahdollisuus oppia verraten nopeasti käyttämään kansainvälistä viittomista toistensa kanssa mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa muodostavat pohjan kollektiiviselle globaalille kanssakäymiselle ja verkostolle. Viittomakielisillä olisi paljon annettavaa ja opetettavaa toisille esimerkiksi siinä, kuinka voidaan elää rauhanomaisesti toinen toistaan kunnioittaen. (Jokinen, toim. Malm 2000, 100.)

3 Toimintakentän kuvaus ja ”Elin 360°” -teatterikappaleen tapaus

Valtaosa yhteiskunnassamme elävistä ihmisistä ovat kuulevia. Vaikka he aatteiltaan, mieltymyksiltään tai taustoineen saattavat pirstoutua pienempiin, samanhenkisten ihmisten muodostamiin ryhmiin, kuulevat ovat kuurojen silmissä yhtä ja samaa kansaa. Heitä yhdistävät omat tapansa, norminsa ja sääntönsä. He käyttäytyvät eri tavalla kuin kuurot. He eivät herätä huomiota taputtamalla toisia olalle, vilkuttelemalla valoja tai polkemalla jalalla lattiaa. He ovat hyvin vähäilmeisiä. Heillä on omat vitsinsä, joita kuurot eivät aina ymmärrä.

Kuurot kuvaavat yhteisöään usein nimityksellä ”kuurojen oma maailma”, jolla he tarkoittavat sitä kokonaisuutta, johon sisältyy kielen ja kulttuurin lisäksi kokonainen virallinen ja epävirallisten organisaatioiden ketju omine historioineen ja perinteineen (Jokinen, toim. Malm 2000, 81). Näin kuurot mieltävät itsensä omaksi kulttuuriseksi vähemmistöksi, ja eristävät itsensä automaattisesti kuulevista käyttämällä syvälle juurtuneita käsitteitä ”kuurojen maailma” ja ”kuulevien maailma”. Kuurot käyttävät usein myös lausetta: ”Hän on hävinnyt kuulevien maailmaan”, kun kuvaavat tilannetta, jossa joku kuuro ei enää tapaa kovin usein tai ollenkaan muita yhteisön jäseniä, vaan hän elää enimmäkseen kuulevien parissa.

Kuurot kutsuvat itseään myös viittomakielisiksi. Viittomakieliset ovat osa laajempaa viittomakieltä käyttävien ryhmää Suomessa. Suurin osa Suomen kuurojenyhteisön noin 5000 jäsenestä kutsuu itseään kuuroksi, ja osa käyttää sen rinnalla myös termiä viittomakielinen, koska he mieltävät itsensä maamme yhden kieli- ja kulttuurivähemmistön

jäseniksi. (Jokinen, toim. Malm 2000, 79.) Itse haluan käyttää molempia edellä mainittuja käsitteitä: kuuro ja viittomakielinen.

Tämä johtuu siitä, että kuurojen keskuudessa minä määrittelen itseni kuuroksi, sillä kuurojen yhteisössä termi ”kuuro” ei viita lääketieteelliseen merkitykseen, vaan kielellis-kulttuuriseen yhteisöön. Kuulevien keskuudessa minä puolestaan mieluummin määrittelen itseni viittomakieliseksi, sillä haluan korostaa olevani nimenomaan edellä mainitun kielellis-kulttuurisen yhteisön jäsen. Eri termin käyttö johtuu siitä, että kuulevien mielissä sana ”kuuro” kytkeytyy yleensä lääketieteelliseen näkökulmaan, jossa kuulossa on vikaa, ei siihen, että minulla on eri äidinkieli ja kulttuuritausta kuin heillä. En missään tapauksessa ole kuulovammainen, sillä itse koen, että kuulossani ei ole mitään vikaa tai vammaa: olen täysin normaali ihminen, joka ei vain kuule. Kuulovammainen ja vanhanaikainen, mutta yhä sitkeästi elävä termi kuuromykkä ovat myös kuurojen yhteisössä hyvin loukkaavia käsitteitä.

Kriteerejä kuurojen yhteisöön kuulumiseen on neljä: henkilö ei kuule (ns. audiologinen kriteeri), hän haluaa olla yhdessä samankaltaistensa kanssa (sosiaalinen), hän käyttää viittomakieltä (kielellinen) ja hän osallistuu aktiivisesti kuurojen asioiden ajamiseen (poliittinen). Kuuleva jäsen voi täyttää näistä kaikki lukuun ottamatta sitä, ettei hänellä ole kokemuksia siitä, ettei kuule tai kuulee vain vähän. (Jokinen, toim. Malm 2000, 83.)

Kuuroutta voidaan kuvata sosiaalisesti organisaatioksi, jota antropologit nimittävät myös etniseksi järjestelmäksi. Tutkijat ovat nostaneet esille kuurojen ryhmälle tyypillisiä piirteitä, joita nimitetään sosiaalisiksi parametreiksi. Näitä ovat seuraavat:

- viittomakieli
- kielten kohtaaminen
- ryhmään samaistuminen
- endogaamiset avioliitot
- sosiaaliset organisaatiot
- tietoisuus historiasta
- käyttäytymisnormit
- stigma

(Jokinen, toim. Malm 2000, 90)

Kuurot eivät siis ole pelkästään ryhmä samanhenkisiä ihmisiä, vaan ryhmä, jolla on oma koodinsa käyttäytymistä varten ja omat arvonsa, jotka opitaan ja välitetään sukupolvelta toiselle. (Jokinen, toim. Malm 2000, 94.)

Tämän opinnäytetyön avulla valmistaudun tuottamaan kuuroille ja kuuleville yhteisen teatteriesityksen elokuussa 2012. Elin 360° on Noora Karjalaisen opiskelutyönään ohjaama näytelmä, joka tullaan esittämään Turussa, Helsingissä ja Tampereella sekä mahdollisesti Tallinnassa kiertävänä matkalaukkuversiona.

Elin 360° on näytelmä masennuksesta, valinnoista ja kaipuusta. Visuaalisesta teatterista, sirkuksesta, tanssista ja nukketeatterista ammentavan näytelmän sisältöä tuotetaan yhdessä työryhmän kanssa. Esityksessä on siis monipuolisesti visuaalisesti elementtejä, ja toisaalta syviä tunnetiloja, joita pyritään välittämään katsomoon saakka.

”Elin 360°-teatteriproduktio on kertomus elämään uupuneesta Elinistä, joka on kadottanut kykynsä olla läsnä tässä ja nyt. Ajan ja paikan määreet kieroutuvat Elinin matkustaessa hämäreiden muistojen ja kipeiden, toteutumattomien unelmien sielunmaiseissa. Surrealistisessa maailmassaan Elin kohtaa salaperäisen taikuri Senin, joka johdattaa hänet suurten kysymysten ja valintojen äärelle. Tie takaisin nykyhetkeen ei ole helppo, mutta Senin opastamalta polulta poikkeaminen voi koitua kohtalokkaaksi. Päästääkseen ulos painajaismaiseksi kasvavastaan unestaan Elinin on herättävä ja se onnistuu vain, jos hän itse tahtoo sitä. ” (Lehdistötiedote: ”Elin 360°” 2012)

Näytelmän käsikirjoittaa ja ohjaa toisen vuoden teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelija Noora Karjalainen Turun Taideakatemiasta. Tuotannosta vastaa Metropolian Ammattikorkeakoulun kulttuurituottajaopiskelija Anne Sjöroos. Työryhmän muita keskeisiä jäseniä ovat Aino Hakala (Stockholms Dramatiska Högskola), Aku Karjalainen ja Turun Kuurojen Sateenkaariteatteri ry.

Esityksessä ei käytetä lainkaan puhetta, joten se on kaikkien, sekä kuulevien että kuurojen, ymmärrettävissä. Ensi-ilta on elokuussa 2012 Turussa, ja sen jälkeen esitys lähtee kiertämään matkalaukkuversiona.

4 Tutkimuskysymykset

Aiheenani on kuurojen ja kuulevien kulttuurinen kohtaaminen teatterissa. Aihe itsessään on hyvin laaja, ja sen voi pilkkoa moneen osaan. Itse keskityn tähän aiheeseen kulttuurituottajan ominaisuudessa ja näkökulmasta. Tutkin, millaista on yhteistapahtumia tuottavan kulttuurituottajan kulttuuriosaaminen ja kulttuurien välinen viestintä teatterissa.

Olen itse viittomakielinen ja kuuro, ja olen ikäni elänyt kuurojen kulttuurin ympäröimänä. Suurin osa ystävistäni on kuuroja, avomieheni ja siskoni ovat kuuroja ja käytän viittomakieltä joka ainoa päivä. Silti vanhempani ja sukuni ovat kuulevia, ja käyn koulu kuulevien kanssa. Elän yhteiskunnassa, jossa suurin osa on kuulevia. Olen myös käynyt monissa kuulevien kulttuuritapahtumissa, joten minulla on hyvä käsitys, millaisia kuulevien kulttuuritapahtumat ovat. Joudun joka päivä pujottelemaan kuurojen ja kuulevien kulttuurien välillä.

Tästä huolimatta, riittääkö minun tai jonkun kaltaiseni, tai päinvastaisesti kuulevan kulttuurituottajan, jolla on kokemusta kuurojen kulttuurista, kulttuuriosaaminen tuottaa täysivaltaisesti molempia kulttuuritapahtumia – tai yhteisiä kulttuuritapahtumia, jolloin tarjottaisiin kaikille jotain.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

Miten kuurojen ja kuulevien teatteriesitykset eroavat toisistaan? Mitkä asiat vaikeuttavat kuurojen tai kuulevien kokonaisvaltaista teatterikokemusta vieraan kulttuurin esityksessä?

Kyse ei myöskään ole pelkästään kuuroista ja kuulevista, sillä nykyään yleisöt jakaantuvat mitä pienimpiin heimojen mosaiikkiin, jolloin kulttuurituottajan on hallittava erilaisille yleisölle suunnattujen tapahtumien tuottamisen. Opinnäytetyöni on tarkoitus yhden esimerkitapauksen kautta heijastaa myös muitakin vähemmistöryhmien kulttuuritapahtumia ja näin olla sovellettavissa muihin vähemmistöryhmille suunnatuille tuotannoille.

Tarkoitukseni on tutkia tätä mm. lähdekirjallisuutta, teemahaastatteluja ja omaa hiljaista tietoa käyttäen sekä heijastaa näitä tutkimaani tapaukseen, Elin 360° -teatteriproduktioon.

Aihe on itselleni omakohtainen, sillä olen itse kuuro ja viittomakielinen, joka elää päivittäin kuulevien kulttuurin parissa, kuten käytännössä jokainen kuuro. Itse esimerkiksi käyn ammattikorkeakoulua kuulevien kanssa ainoana kuurona, ja minun pitää vähemmistönä omaksua heidän norminsa ja sääntönsä joka päivä.

Valmistun kulttuurituottajaksi, ja kulttuuriosaamiseni pitäisi olla riittävän laaja, jotta voisin tuottaa tapahtumia sekä kuuroille että kuulevalle yleisölle. Minut on koulutettu tuottamaan tapahtumia kuuleville, mutta käytännössä tuotan tapahtumia kuuroille. Aihetta ei myöskään ole aiemmin tutkittu. Tutkimuksen näkökulma on valittu keskeisiin käsitteisiin perustuvaan kirjallisuuteen, ja se perustuu myös kuurojen yhteisön näkökulmaan ja omiin kokemuksiini.

5 Tapaustutkimuksen menetelmä ja teemahaastattelut

Käytän opinnäytetyössäni tutkimusmenetelmänä tapaustutkimusta ja aineiston keräämiseen teemahaastattelua. Tapaustutkimuksessa (case study research) tutkitaan yksittäistä tapahtumaa, rajattua kokonaisuutta käyttämällä monipuolisia ja eri menetelmillä hankittuja tietoja. Tapaustutkimuksessa pyritään tutkimaan, kuvaamaan ja selittämään tapauksia pääasiassa miten- ja miksi-kysymysten avulla. Tässä opinnäytetyössä tapauksena on ensi kesänä esitettävän teatteriesityksen tuotanto kuurojen/kuulevien kulttuurisen kohtaamisen kannalta. Teemahaastattelun kuvauksessa Hirsjärven ja Hurmeen (1980) mukaan useat kirjoittajat puhuvat lomake- ja avoimen haastattelun väli muodosta, puolistrukturoidusta tai puolistandardoidusta haastattelusta. Puolistrukturoitua haastattelua kutsutaan myös teemahaastatteluksi.

Hirsjärven ja Hurmeen (1980) mukaan se sopii erinomaisesti käytettäväksi samoissa tilanteissa kuin strukturoimaton haastattelu: kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, kun halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikkoja, kun muis-

tamattomuuden arvellaan tuottavan virheellisiä vastauksia tai kun tutkitaan ilmiötä, joista haastateltavat eivät päivittäin ole tottuneet keskustelemaan, esimerkiksi arvostuksistaan, aikomuksistaan, ihanteistaan, perusteluistaan kriittisessä mielessä.

Hirsjärvi ja Hurme (1980) lainaavat Merton, Fiske & Kendallia (1956), jotka käsittelevät kohdennetun haastattelun neljää keskeistä piirrettä:

- 1) *Laajuudella* he tarkoittavat sitä, että haastateltavien tulisi saada tuoda esille kaikki haluamansa näkökohdat.
- 2) Haastateltavien reaktioiden tulisi olla mahdollisimman *spesifisiä*.
- 3) *Syvyydellä* he tarkoittavat sitä, että haastattelun tulisi auttaa haastateltavia kuvaamaan tutkittavan ilmiön affektiivisia, kognitiivisia ja evaluatiivisia merkityksiä. Samalla tulisi selvittää, missä määrin haastateltava on paneutunut ilmiöön.
- 4) Neljänneksi tulisi ottaa huomioon *henkilökohtainen konteksti*. Haastateltavien ominaisuudet ja aikaisemmat kokemukset olisi selvitettävä haastattelussa, koska ne määräävät niitä merkityksiä, joita he ilmiöille antavat.

Kirjoittajat toteavat, että nämä menetelmän kriteerit ovat keskeisessä riippuvuussuhteessa. Voidaan myös sanoa, että ne kuvaavat haastatteluaineiston eri ulottuvuuksia. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 50.)

Haastattelujen jälkeen aineistot litteroitiin ja analysoitiin tutkimuskysymyksiä vasten. Termi ”analyysi” kuulostaa hienommalta kuin mitä se todellisuudessa onkaan. Analyysillä tarkoitetaan empiirisen tutkimuksen yhteydessä aivan arkisia asioita, kuten aineiston lukemista huolellisesti, tekstimateriaalin järjestelyä, sisällön ja / tai rakenteiden erittelyä, jäsentämistä ja pohtimista (mitä aineisto sisältää, mistä siinä kerrotaan, millä tavoin ja missä määrin). Analyysi voi olla myös sisällöllisen aineksen luokittelemista esimerkiksi eri aiheiden ja teemojen perusteella. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto)

Ideana on siis saada kirjavasta ja toisinaan runsaasta tekstimassasta ”tolkkua” – kiteyttää haastattelujen tai kertomusten sisältöjä tai rakennetta ja tarkastella tutkimusongelmien kannalta keskeisten seikkojen esiintymistä ja ilmentymistä teksteissä. Kyse on aineiston tarkastelemisesta huolellisesti, sen koettelemisesta vertaillen sen sisältöä. Analyysin avulla tutkija myös lisää aineiston informaatioarvoa: hän tiivistää aineistoa ja

tulkitsee sitä sekä käy vuoropuhelua teorian, empirian ja oman ajattelunsa kanssa. Loppujen lopuksi tutkijalla tulisi olla kasassa jotain enemmän kuin vain aineistoa alkuperäismuodossaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto)

Teemahaastattelun avulla kerätty aineisto on yleensä runsas. Se heijastaa inhimillisen elämän rajatonta monivivahteisuutta. Kun haastattelijalla on ollut pyrkimys päästä syvälle tähän monipuoliseen todellisuuteen, hän on samalla tullut tallentaneeksi mittavan aineiston. Aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekee analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi, mutta samalla työlääksi. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 122.)

Ohjeena olisi pidettävä, että aineiston käsittely ja sen analyysi aloitetaan mahdollisimman pian keruuvaiheen jälkeen. Tällöin aineisto on vielä tuore ja inspiroi tutkijaa. Jos käy ilmeiseksi, että tietoja on joiltakin osin vielä täydennettävä tai selvennettävä, tämä on helpoimmin tehtävissä heti haastattelujen jälkeen. Tätäkään ohjetta ei kuitenkaan tule noudattaa sokeasti. Joidenkin ongelmien tai ilmiöiden ymmärtämiseen tarvitaan kypsyttelyä ja ajallista etäisyyttä. Tapahtumia on pyrittävä katselemaan laajassa perspektiivistä ja kokonaisuuden valossa. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 122.)

Hirsjärven ja Hurmeen (1980) kirjoittavat, että sisällönanalyysia voidaan Holstin (1968) mukaan käyttää muun muassa silloin, kun tutkimus tuottaa runsaasti aineistoa, esimerkiksi haastattelujen avovastausten analysointiin. Sisällönanalyysi voi olla kvalitatiivista tai kvantitatiivista. Kummassakin tapauksessa sitä ohjaavat tutkimuksen suunnitteluvaiheessa keskeiseksi havaitut käsitteet ja silloin alustavasti asetetut hypoteesit. Samoin analyysia ohjaavat teemahaastattelun aikana syntyneet hypoteesit. Tältä pohjalta tutkija valitsee tarkastelun muuttujat. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 129.)

Hirsjärvi ja Hurme (1980) toteavat, että sekä kvantitatiivisessa että kvalitatiivisessa analyysissa muuttujat voidaan jakaa luokkiin, mutta kvantitatiivisessa tarkastelussa kullekin muuttujan luokalle annetaan numeerinen vastinarvo. Olennaista on, että kullekin tapaukselle annetaan jokin arvo kullakin muuttujalla; sen pitää olla vähintään arvo, joka osoittaa että tapauksella on kyseistä ominaisuutta tai ei. Kvalitatiivisessa tarkastelussa muuttujan luokat voivat olla rajoiltaan epätarkempia. Kaikille tapauksille ei välttämättä anneta jotain arvoa jokaisella ulottuvuudella, vaan tutkija tarkastelee aineisto-

aan impressionistisesti. (Hirsjärvi & Hurme 1980, 129.) Hirsjärven ja Hurmeen (1980) mukaan teemahaastattelulla kerätty aineisto on ymmärrettävä kvalitatiiviseksi aineistoksi.

Valitsin teemahaastattelun, koska se sopi kaikista haastattelumuodoista parhaiten tähän tutkimukseen. Painavin syy oli se, että haastateltavilla oli kukin erilainen tausta niin teatterikokemuksiltaan, työkokemuksiltaan kuin kulttuurikokemuksiltaan. Eräs oli kuuleva teatteriharrastaja, kun toinen oli kuuro teatterituottaja. Teemahaastattelun kautta sain mahdollisimman paljon tietoa ja vastauksia, jotka eivät olleet rajattuja johonkin tiettyyn määritelmään, vaan haastateltavat saivat itse ilmaista vapaasti ajatuksiaan ja kokemuksiaan aiheesta.

Haastattelin yhteensä seitsemää ihmistä, jotka ovat jollain lailla tekemisissä sekä viittomakielen, kuurojen ja kuulevien maailmojen että teatterin parissa. Kaksi heistä oli kuuroja kulttuurituottajia, yksi kuuro teatterituottaja, kolme kuulevaa viittomakieltä käyttävää teatteriharrastajaa ja yksi kuuleva teatterityöntekijä, joka on myös ammatiltaan viittomakielentulkki.

Haastattelut käytiin suurimmaksi osaksi sähköpostin välityksellä. Yksi haastattelu suoritettiin henkilökohtaisesti. Haastateltavat saivat itse valita, haluaisivatko haastattelun sähköpostilla vai henkilökohtaisesti. Suurin osa valitsi sähköpostimuodon kiireiden tai välimatkan vuoksi. Yksi valitsi henkilökohtaisen haastattelun, sillä koki asiaa olevan niin paljon, ettei jaksanut itse kirjoittaa niitä sähköpostin välityksellä, vaan mieluummin viittoi vastauksensa.

Myös kysymykseni olivat laajassa muodossa, ja ne painottuivat omakohtaisiin kokemuksiin. Periaatteessa kaikkien haastateltavien kysymyspohjat olivat samoja, mutta ne oli muokattu kunkin taustaan sopiviksi. Esimerkiksi tuottajilta kysyttiin tuottajan näkökulmaa, kun taas teatteriharrastajilta kysyttiin teatteriyleisön näkökulmaa. Oli tärkeää tietää mahdollisimman paljon haastateltavasta ennen haastattelua, jotta kysymyksiä saattoi muokata sopiviksi.

Kysymykset pohjautuivat myös käyttämäni kaavioon, ja tätä samaa kaaviota hyödynsi käyttäen analysoin haastattelutuloksia. Taulukossa mainitaan kulttuurienvälisen vies-

tinnän olennaisimmat asiat: Kohteliaisuus, ystävällisyys ja rehellisyys, Kulttuurienvälinen viestintä työelämässä, Ajan määrittely eri kulttuureissa, Hierarkian merkitys, Tunteet eri kulttuureissa, Kasvot ja kunnioitus sekä Tulkin käyttö. Olen itse rajannut esimerkiksi kohdan ”Hierarkian merkitys” kokonaan pois, sillä en kokenut tätä kohtaa täsmääväksi tutkimukseni kanssa.

Tein haastatteluni myös siltä pohjalta, että kysymyksiin sisältyi nämä edellä mainitut taulukon kohdat, jolloin haastateltavat saattoivat selittää omia käsityksiään näistä kohdista. Mikäli haastateltavat kokivat, etteivät keksineet mitään esimerkkiä johonkin kohtaan, eivät he siihen myöskään vastanneet. Näin sain käsityksen tämän kaavion mittasuhteista asetettuna kuurojen ja kuulevien teatterimaailmaan ja saatoin piirtää kaavion uusiksi, jolloin se vastasi tämän tutkimuksen tuloksia.

6 Kulttuurienvälinen viestintä kuurojen ja kuulevien teatteriesitysten tuotannossa

Olen muokannut luvussa 2.2 käyttämäni kaaviota rajaten sen omaan tutkimukseeni sopivaksi, poistaen seuraavat kohdat: Hierarkian merkitys, Kasvot ja kunnioitus, Lähteet ja linkit, Lyhyesti sekä muuttaen Kulttuurienvälinen viestintä työelämässä -kohdan Kulttuurienvälinen viestintä teatterissa -muotoon, jolloin se vastaa tutkimukseni kohdetta. Hierarkian merkitys - sekä Kasvot ja kunnioitus -kohdat rajasin pois, sillä en kokenut sen vastaavan tai sovellettavan kuurojen ja kuulevien teatterikulttuurin tutkimukseen.

Tutkimustuloksissani käsittelen edellä mainitun mukaan rajattua aluetta:

Mitä kulttuurienvälisen viestinnän kannalta olennaisia asioita kannattaisi ottaa huomioon kuurojen / kuulevien teatteriesitysten tuotannoissa?

- Kohteliaisuus, ystävällisyys ja rehellisyys; eli mitä huomioida käyttäytymisen alueella?
- Ajan määrittely eri kulttuureissa: mitä huomioida ajoitusten suhteen?
- Tunteet eri kulttuureissa: mitä huomioida tunteiden suhteen?
- Tulkin käyttö: mitä huomioida tulkkauksen suhteen?

- Kulttuurienvälinen viestintä teatterissa

Kuvio 2. Kulttuurienvälinen viestintä: Kuurot ja kuulevat teatterissa

Haastatteluissani valitsin haastateltavat heidän taustojensa vuoksi. Halusin saada koon mahdollisimman vaihtelevan joukon, jolla olisi jokainen erilainen tausta mutta jotain kokemusta teatterista, ja näin ollen myös erilainen näkökulma tutkimusaiheeseen. Haastattelussa oli yhteensä seitsemän henkilöä, joista neljä oli kuulevaa, kolme kuuroa, mutta kaikki osasivat viittomakieltä, vaikkakin kieliosaamisen taso hiukan vaihteli.

Kohteliaisuuden, ystävällisyyden ja rehellisyyden kohdalla kokemukset vaihtelivat jonkin verran sen mukaan, millainen tausta haastateltavilla oli. Jos haastateltava oli vahvasti mukana viittomakielisessä maailmassa riippumatta siitä, oliko kuuro vai kuuleva, hän koki todennäköisesti, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen teatteriesityksiin, mutta päinvastaisessa tapauksessa kuulevien koettiin olevan torjuvia kuuroja kohtaan. Vahvan viittomakielisen kulttuuritaustan omaavat henkilöt vastasivat seuraavilla tavoilla:

"Kuulevat siis selvästi ovat tervetulleita kuurojen esityksiin, mutta kuurot sen sijaan eivät ole tervetulleita kuulevien esityksiin."

(Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

"Lähtökohta on se, että kuulevien teatteriproduktioissa kuuroja katsojia ei koskaan oteta huomioon. Automaattisesti ei ole viittomakielentulkkausta, ja automaattisestikin esityksissä ei oteta huomioon kuurojen näkökulmia."

(Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

Kuulevien esityksissä koettiin myös olevan paljon auditiivisia piirteitä. Esimerkiksi Esa Kalelan haastattelussa (2.5.2012) ilmeni esimerkkinä, miten sali saattaa usein pimetä, ja sillä aikaa tapahtuu juonen kannalta olennaisia asioita tapahtumien äänien, taustamusiikin tai vuorosanojen muodossa. Kuurot eivät näe eivätkä liioin kuule tällöin mitään, jolloin heiltä menee ohi, mitä tapahtuu. Myös kulissien takana saattaa tapahtua jotain, jolloin muu yleisö nauraa, mutta kuuro tätä ei ymmärrä, sillä tilanne perustuu ääneen.

Myös teatterien suhtautuminen kuurojen katsojien mukaantuloon vaihtelee, sillä kuurot edellyttävät lähes aina myös viittomakielentulkin läsnäoloa. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista joko teatterien asenteiden tai olosuhteiden vuoksi.

"Kansallisteatteri ilmoitti, että tulkki tulee sijoittaa hätäuloskäynnin kohdalle. Vihreän EXIT-kyltin alla värjöttelevän tulkin viittomisesta oli erittäin vaikeaa saada selvää." (Heidi Koiviston haastattelu 30.4.2012)

"Yksi pieni teatteri kielsi tulkin kokonaan, koska näytelmä oli niin "intiimi ja herkkä". Lisäksi sanoivat, että sali on niin pieni että tulkin läsnäolo häiritsisi muita ihmisiä. Sain käsikirjoituksen käteen ja sitä luin siellä hämärässä salissa ja luin

huulilta mitä näyttelijät sanoivat. Kokemus sekin, mutta uusiksi en ottaisi.” (Heidi Koiviston haastattelu 30.4.2012)

”Kuitenkin tulkkaus teatterissa ei ole ainakaan päivänselvää, jos tekee mieli lähteä katsomaan teatteria vaikka heti nyt kun on vapaata. Esimerkiksi Jyväskylässä vierailin ja kuulin sattumalta, että siellä oli upea Dracula-musikaaliesitys. Oli mahdotonta tilata tulkkia suorastaan samana päivänä, silti menin nauttimaan vain visuaalisuudesta.” (Helena Torbolin haastattelu 6.5.2012)

Kuulevat henkilöt, joilla on vähemmän viittomakielistä taustaa, eivät määritelleet asiaa yhtä jyrkästi, mutta heillä itsellään saattoi olla kulttuurisesti ulkopuolinen olo kuurojen teatterissa. Eräs haastateltu ajatteli myös, ettei äänillä ollut teatterissa niin kovin suurta merkitystä. Tämä saattaa johtua oman hiljaisen tiedon perusteella siitä, että kuuleville äänimaailma on niin itsestään selvää, toisin kuin kuuroille.

Päinvastaisessa tapauksessa, jossa kuulevat tulivat kuurojen teatteriin, kokivat he tulkin olevan lähes välttämätön, vaikkakaan ei riittävä kokonaisvaltaisen elämyksen saavuttamiseksi.

”Tulkkaus tai tekstitulkkkaus on välttämätön. Ja ehkä selvennettyä jotain taustasioita.” (Nainen, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

”Hyvin valmistautunut tulkki / tulkit riittää kyllä välittämään esityksen tekstin tasolla, mutta on selvää, ettei kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen päästä koskaan, koska tulkin fyysinen läsnäolo muistuttaa koko ajan tulkkauksesta.” (Eero Enqvistin haastattelu 5.5.2012)

Haastateltavat kuitenkin totesivat, että vaikka teatterien asenteet vaihtelevat, kysymys on ennen kaikkea siitä, että kuulevien teatteri sijoittuu vahvasti kuulevien maailmaan, jossa vallitsevat audiitiivisuus, äänet ja kuulon aistimukset hyvin voimakkaina ja näin toimivat selkeästi rajoittavina tekijöinä kuuroille katsojille. Tämä myös aiheuttaa vastavuoroisesti kuuroille tunteen, etteivät kuurot ole tervetulleita, eikä heidän tasavertaista tai kokonaisvaltaista osallistumistaan tehdä välttämättä helpommaksi.

Kuuleville puolestaan yritetään mahdollistaa osallistuminen kuurojen teatteriin puhe-tulkkauksen ja tekstityksien kautta, ja vähintäänkin joka viittomakielisessä produktiossa mietitään, miten kuulevien mukaantulo voitaisiin mahdollistaa. Tämä kuitenkin tehdään niin, että produktio itse on vahvasti sidoksissa viittomakieliseen kuurojen kulttuuriin ja maailmaan: tässä asiassa ei jousteta kuulevien katsojien vuoksi, mikä saattaa aiheuttaa kuuleville ulkopuolisen olon.

Esimerkiksi Heidi Koiviston (haastattelu 30.4.2012) mukaan viittomakieli on auditiivisesta puhekielestä täysin erillinen, visuaalinen kieli. Kielioppi puhekielessä on lineaarinen, kun taas viittomakielen kielioppi sijaitsee tilassa ja mahdollistaa asioiden samanaikaisen ilmaisuuden. Tällaista on esimerkiksi, että lause ”auto on pysäköity” voidaan ilmaista yhdellä ainoalla viittomalla. Koiviston (haastattelu 30.4.2012) mukaan viittomakielinen kerronta on visuaalisesti rikasta, joka vaikuttaa myös teatteriratkaisuihin. Päinvastaisessa tapauksessa, puhuttu kielikin vaikuttaa siis kuulevien teatteriratkaisuihin aivan toisin kuin viittomakielisyys.

Kuten Jokinen (2000) on määritellyt, kuurot mieltävät itsensä omaksi kulttuuriseksi vähemmistöksi, ja eristävät itsensä automaattisesti kuulevista käyttämällä syvälle juurtuneita käsitteitä ”kuurojen maailma” ja ”kuulevien maailma”. Eristäminen ei kuitenkaan teatterimaailmassa näytä tapahtuvan yksin kuurojen toimesta, vaan kuulevat elävät myös vahvasti omassa maailmassaan.

Henkilöt, jotka puolestaan ovat taustoiltaan vahvasti kuulevia, ja ovat vastikään joutuneet mukaan tai työn puolesta mukana viittomakielisessä ympäristössä, kokivat, että heidän oli helppo osallistua mukaan kuurojen teatteriesityksiin eri tavoin.

”No se Peppi (viittomakielinen Peppi Pitkätossu -näytelmä) meni niin, että Valkean talon (teatteripaikka) aulasta sai kouraansa sellaisen älypuhelimien. Siinä oli musta ruutu ja siihen ilmestyi sitten tekstejä näytelmän edetessä. Ehkä ihan vuorosanatasolla.” (Mies, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

”(Puhe)tulkkaus riittää, mutta se auttaa että osaa vähän viittomakieltä ja tuntee kulttuuria.” (Nainen, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

”Mitä tulee siihen, ovatko kuulevat tervetulleita kuurojen esityksiin, niin sehän on selvä asia, että kuulevat ovat tervetulleita, joskus vähän liikaakin. Tähän men-

nessä jos (viittomakielisessä) teatteriproduktiossa on viisi esitystä niin vähintään kolmessa on spiikkaus kuuleville.” (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

He myös kokivat, että viittomakieliseen yhteisöön on helppo päästä mukaan, ja heillä oli tervetullut olo. Toisaalta he myös kokivat, että usein kuurojen esitykset olivat suunnattu nimenomaan kuuroille, eikä kuulevia siinä mielessä kovin hyvin ole huomioitu. Eräät kuulevat haastateltavat totesivat, että usein kuurojen järjestämät tapahtumat ovat lähes automaattisesti myös kuuroille suunnattuja, eikä kuulevia ole aina välttämättä huomioitu.

Eräs haastateltava otti esimerkiksi kuurojen valtakunnalliset kulttuuripäivät, jotka järjestetään joka toinen vuosi eri puolilla Suomea ja joissa on erilaisia taidetapahtumia ja esityksiä lavalla, ja joissa ei ole lainkaan puhetulkkauksia. Tämä tosin johtunee siitä, että tapahtuma on myös yksi harvoja, jotka on suunnattu vain kuuroille ja kuurojen kulttuurille. Siksi kuulevia huomioivia ratkaisuja ei välttämättä ole. Toisaalta itse kuurojen yhteisöön koettiin olevan helppo päästä mukaan.

”Kenties se, että sai asiansa toimitettua ikkunalasin läpi oli niitä ensimmäisen oivalluksen hetkiä. Tuntuu siltä, että on hyväksytty viittomakielisten pariin. Jos ei nyt ihan joukkoon, niin ainakin liepeille.” (Mies, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

”Koin olevani tervetullut ja jo viittovassa yleisössä oleminen oli jo oma kulttuurielämyksensä.” (Nainen, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

Elin 360°:ssa tulkkia ei ole tarkoitus käyttää, vaan esitys esitetään sanattomana, jolloin siinä ei ole puhuttua tai viitottua kieltä. Tämä poistaa samalla kielelliset ja kulttuuriset esteet, joita kuurojen ja kuulevien teatteriesityksissä on. Haastatellun Eero Enqvistin (haastattelu 5.5.2012) määrittelyn mukaan tulkki on ikään kuin ylimääräinen taho, jota on seurattava. Tämän tahon poistaminen tekee esityksestä helpon seurata molemmille kohderyhmille. Koivisto (haastateltu 30.4.2012) oli haastatelluista yksi harvoista, jonka mielestä kokonaisvaltainen teatterielämys voitaisiin todella mahdollistaa. Se tosin vaatisi hänen mukaansa aikaa, suunnittelua ja ennen kaikkea luovuutta.

”En ole koskaan nähnyt näytelmää, jossa jokaisella näyttelijällä on viittova ”var-

jo”, mutta olen kuullut että se on yksi varteenotettava vaihtoehto teatteritulkkauskelle.” (Heidi Koiviston haastattelu 30.4.2012)

Koska tekniikka on nykyään hyvin edistynyt, voisi näiden kahden teatteriryhmien väliset rajat purkaa esimerkiksi puhetulkkaukselle tarkoitettujen kuulokkeilla tai vaihtoehtoisten viittomakielitulkkausmuodoilla. Mikäli Elin 360° päätettäisiinkin esittää puhuen ja viittoen, pitäisi tulkkausratkaisuja ja -tekniikoita miettiä todella tarkkaan. Tämä kuitenkin vaatisi lisää rahaa budjettiin, joten pienen budjetin näytelmänä Elin 360°:lle sopii hyvin sanaton esitysvaihtoehto, mikäli se halutaan esittää molemmille yleisöille.

6.1 Ajan määrittely kuurojen kulttuurissa

Aikakäsitykset luokitellaan luvussa 2.2 (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.) esitellyn kaavion mukaan kolmeen eri luokkaan. Näitä ovat yksiulotteinen eli lineaarinen kulttuuri, joka yleisesti vallitsee länsimaissa, moniulotteinen eli multiaktiivinen kulttuuri, joka ulottuu Etelä-Eurooppaan, Afrikkaan ja Latinalaiseen Amerikkaan sekä kuunteleva eli reaktiivinen kulttuuri, mitä voi havaita Japanissa, Kiinassa, Turkissa ja Suomessakin.

Länsimaisen kulttuurin mukaisesti täällä Suomessa kuulevien parissa vallitsee vahvana yksiulotteinen eli lineaarinen kulttuuri, jossa aikaa mitataan, säästetään ja tuhlataan. Aika kuvitellaan janan muotoiseksi, jolla on alku ja loppu. Ajankäyttöä suunnitellaan ja täsmällisyyttä ihannoidaan. Myöhästyminen koetaan loukkauksena, välinpitämättömyytenä ja arvostuksen puutteena.

Kuurojen parissa sen sijaan vallitsee enimmäkseen moniulotteinen eli multiaktiivinen kulttuuri. Kuurojen yhteisö on pieni, ihmiskeskeinen ja vahvasti yhteisöllisesti, kuten monet muut multiaktiivisen kulttuurien edustajat. Tapaaminen voi olla mihin aikaan tahansa, sillä tärkeintä on itse tapaaminen, ei kellonaika, milloin se tapahtuu. Ihmiset ja tapahtumat ovat tärkeämpiä kuin itse kellonaika. Aikaa venytetään.

Kuurojen ajankäytöllä on pitkälti historialliset juuret. Aikaa ennen kuurojen yhdistyksiä kuuroilla oli todella harvoin mahdollisuus tavata toisiaan, joten kun he tapasivat toisiaan, se aika käytettiin todella hyvin. Vielä yhdistyksillä, aikaa ennen internetiä ja kän-

nyköitä, kuurot jäivät pitkään keskustelemaan kuulumisiaan, sillä eivät ehkä muuten tavanneet muita kuuroja kuin yhdistyksillä. Nykyään, teknologian ihmekaudella, kuurot jatkavat kunnialla tätä perinnettä, sillä se on jäänyt kulttuuriin monen sukupolven taakaa. Nykyään on myös luotu käsite ”Deaf Standard Time” eli DST, kuurojen standardiaika. Tämä on syntynyt, koska kuuroilla on tapana olla myöhässä jäätyään keskustelemaan keskenään pitkäksi aikaa. (Think Quest, Deaf Culture)

Kuurojen aikakäsitys on kuitenkin yllättäen myös syklinen: sitä tarkastellaan ympyrän muodossa, mikä johtuu pitkälti kielellisestä ilmaisusta. Vuosi, vuorokausi ja kuukaudet käsitetään ympyrän muodossa, sillä viittomakielisessä ilmaisussa esimerkiksi aamupäivän paikka on siinä, missä kellon taulussa ovat numerot 10-12. Iltapäivä puolestaan on numeroiden 13-15 välillä. Koko päivää kuvataan kellon ympäri menevällä käden liikkeellä. Samaten esimerkiksi talven ajatellaan olevan ylhäällä ja kesän alhaalla, kevään oikealla ja syksyn vasemmalla ympyrää seuraten. Kuurot siis hahmottavat ajan eri tavalla kuin kuulevat.

”Aikakäsityksessä on yleensä selvä ero. Hyvä esimerkki on se, että kun mennään kuurojen kavereiden kanssa kuurojen luokse kylään, niin vaikka se, miten kauan esimerkiksi istutaan ruokapöydässä ja viihdytään, niin kuurot istuu helvetin kauan. Se on tärkeä paikka, jossa voidaan istua juttelemassa monta tuntia. Vielä parempi esimerkki on se, kun ollaan lähdössä kotiin, niin eteiseen jäädään tunti juttelemaan ja sitten vasta lähdetään.” (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

Haastattelujen perusteella sama asia näkyy myös teatterissa, koska teatteri heijastaa tekijöidensä kulttuuria. Haastateltavat kokivat, ettei esimerkiksi viittomakielisessä teatterissa voi olla niin, että kulttuurissa on jokin merkittävä piirre, joka ei esityksessä näy. Tämä ei näy ainoastaan lavalla, vaan myös sen takana.

”Sinänsä perustyö on ihan samanlaista, toki kuurojen työskentelykulttuuri poikkeaa hieman kuulevien kulttuurista esim. harjoitukset eivät ala ajallaan, tullaan myöhässä jne. eli työskentely on vähän ”löysempää” kuin kuulevien ammattiteattereissa.” (Eero Enqvistin haastattelu 5.5.2012)

Elin 360° -produktion tapauksessa tämä aikakäsitys saattaa näkyä lähinnä tuotantoprosessissa ja harjoituksissa, mutta tuskin esitystilanteissa. Vaikka tuotantoprosessin aika-

taulu saattaa olla hyvin joustava, niin määräajoista pidetään kiinni. Myös ensi-ilta ja esitykset alkavat ajallaan, sillä yleisöä ei odotuteta. Viittomakielisissä ammattiteattereissakin ei tehdä näin, vaan työmoraali on siinä suhteessa korkealla, vaikkakin työskentelykulttuuri saattaa olla ajallisesti hiukan erilaista.

Esityksen jälkeen kuitenkin olisi hyvä varata aikaa ehkä puoli tuntia. Kuuroilla on nimitäin tapana jäädä esityksen jälkeen juttelemaan joko keskenään tai tekijöiden kanssa esityksestä, jolloin he pohtivat, kommentoivat ja vertailevat tuntemuksiaan sekä antavat tekijöille suoraa palautetta. Tällöin voitaisiin myös järjestää mahdollisuuksien mukaan kahvimyyntiä, jossa myytäisiin kahvia ja pullaa, mikäli esiintymispaikan puolesta on väkeä tai vapaaehtoisia myymässä. Omat resurssimme eivät ehkä siihen riitä.

6.2 Tunteet kuurojen teatteriesityksissä

Yksilöllisissä kulttuureissa korostuu yksilön halu ilmentää omaa itseään, mutta yhteisöllisissä kulttuureissa ihmiset saavat merkityksen olemassaololleen suhteessa toisiin yhteisössä ja näin myös tunteet syntyvät suhteessa toisiin. Tunteet ovat siis näissä yhteisöllisissä kulttuureissa enemmän suhteen toimivuuden tai toimimattomuuden kokemista ja ilmaisua. (Monikulttuurisuus työyhteisössä –projekti 2012)

Kuurojen kulttuuri koetaan varsin yhteisölliseksi, mutta siihen eivät välttämättä päde kulttuurisesti määritellyt tunnesäännöt, sillä tässä asiassa kuurojen yhteisö on varsin sidoksissa sen kansalaisuuteen. Suomalaiset kuurot suhtautuvat tunteisiin todennäköisesti samalla tavalla kuin kuulevatkin, niin myös teatterissa. Tosin nämä kaksi ryhmää myös todennäköisesti kokevat hyvin erilaisia tunteita saman esityksen aikana.

Viittomakielisen Teatteri Totin kuurolla tuottajalla Marita S. Barberilla on tästä omakohtaisia kokemuksia. Teatteri Totin ”Tuhlaajatyttö” -produktion aikana he tekivät yhteistyötä kuulevan tuottajan kanssa. Tuottajaa ohjeistettiin, että kuurojen teatterin tapoja tulee kunnioittaa prosessin aikana, ja näin hän myös teki. Mutta kun esitys oli esitetty, niin tuottaja pohti, etteivät jotkut asiat aivan toimi, tai ainakaan hän ei niitä ymmärtänyt, ja ehdotti muutoksia esimerkiksi käsikirjoitukseen. Totin väki vastusti tätä, sillä he olivat juuri käsikirjoituksessa ja kielen kääntämisessä tehneet mittavia muutoksia. Esitys kuitenkin vetosi kuuroihin katsojiin ja sai heiltä hyvää palautetta.

"Meidän oli sanottava, että eivät nämä (tuottajan ehdottamat ideat) toimi. Myöhemmin mietimme, miksi ihmeessä hän oli ajatellut jonkun idean olevan hyvä, vaikka eihän se ollut. Sitten tajusimme, että eihän hän voinut sitä tietää, koska hän oli kuuleva, hän ei siis tiennyt, miltä se asia meistä kuuroista tuntuisi." (Marita S. Barberin haastattelu 7.5.2012)

Lopullisen oivalluksen Totin väki sai, kun samainen tuottaja kutsui heidät Q-teatteriin katsomaan ylistettyä "Harvala"-esitystä. He eivät ymmärtäneet esityksen juonta, sano-
maa tai tarkoitusta, eivätkä kokeneet samaistuvansa esitykseen.

"Silloin tajusimme, että niinhän se tuottajakin ajatteli "Tuhlaajatyöstä"." (Marita S. Barberin haastattelu 7.5.2012)

Esityksien ymmärtäminen on siis hyvin kulttuurisidonnaista, ja sama pätee tunteisiin vetoamiseen. Molemmilla ryhmillä on omat tehokeinonsa, joilla vedota katsojiin ja saada heidät samaistumaan esitykseen. Samaistumiseen vaaditaan paljon kulttuurisidonnaisia ominaisuuksia.

Myös kuurojen ja kuulevien teatterissa on erilaiset tavat vedota tunteisiin. Kuulevien teatteri perustuu pääosin auditiivisuuteen, jolloin esimerkiksi taustamusiikilla on tärkeä rooli tunteiden herättäjänä ja sen avulla myös vedotaan katsojaan sekä johdatellaan katsojaa ja kertomusta, mutta kuurot toteuttavat tämän muilla keinoilla. Esa Kalelan (haastattelu 2.5.2012) mukaan näitä keinoja voivat olla valaistus, tarinan johtamistapa tai tarina itse, asioiden esittelytapa tai kohtausten vaihtuminen. Tämän lisäksi kuuroihin liittyvällä historialla, tapahtumilla tai henkilöillä on ollut myös osansa tunteissa.

Vahva esimerkki tällaisesta historiallisesta produktiosta on viittomakielisen Teatteri Totin esittämä "Pakko puhua", joka vetosi kaikenikäisiin kuuroihin katsojiin eri syistä. Näytelmä kertoi kuurojen lähihistoriasta oralismien aikakaudelta, kun kuurojen kouluissa puheopetus oli pakollista. Kuurot eivät oppineet kouluissa mitään muuta kuin lausumaan sanoja, joiden merkityksiä eivät ymmärtäneet, ja viittomakielien käytöstä rangastettiin fyysisesti. Oralismi jatkoi voittokulkuaan niinkin pitkälle kuin 1970-luvulle asti, ja pilasi monen kuuron elämän traumatisoiden heidät. Kuuroille opetettiin, ettei heistä voisi ikinä tulla mitään, eikä heistä myöskään tullut. Esimerkiksi yliopisto- tai korkea-

kouluopinnot olivat vain haave, jotka he saivat siirtää seuraaville sukupolville, kunnes viittomakieliopetus laillistettiin taas vuonna 1979. Monet vanhemmista kuuroista olivat omakohtaisesti kokeneet nämä vaikeat asiat, joten näytelmä kosketti etenkin heitä, mutta myös nuorempi sukupolvi reagoi vahvasti nähdessään oman lähihistoriansa la-
valla.

Suomessa esitetyissä viittomakielisissä teatteriproduktioissa on ollut vahvasti mukana kuuroille tärkeitä teemoja, tapahtumia, henkilöitä ja historiaa. Näin tarinassa on itses-
sään jo tunteisiin vetoavia asioita vahvojen teemojen kautta. Tämä kuitenkin edellyttää perinteissä pysymistä.

*"Mikäli kuka tahansa kuuleva tai kuuro kirjoittaisi suomalaisten kuurojen teatteri-
esitysten perinteestä poikkeavan käsikirjoituksen, kääntää ja myös toteuttaa sen
viittomakielellä, niin ehkä silloin tällainen esitys ei välttämättä ole yhtä vahvasti
tunteisiin vetoava."* (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

Elin 360° -produktion tapauksessa tunteilla on luultavasti vahva rooli. Elin itse kokee voimakkaita tunteita, kuten ahdistusta, pelkoa ja oivallusta. Näillä tunteilla on luulta-
vasti oma vaikutuksensa yleisöön. Koska esitys on sanaton, ei se tarkoita, etteikö esi-
merkiksi musiikkia voisi käyttää. Tämä on hyvä tehostekeino sekä kuuleville, jotka kuu-
levat musiikin, sekä kuuroille, jotka tuntevat musiikin esimerkiksi istuinten tai lattian
värähtelyjen kautta. Sanattomassa esityksessä valaistuksella ja sävy maailmalla on tär-
keä rooli tunteiden välittämisessä. Suurin vastuu on kuitenkin näyttelijöillä siinä, kuinka
he onnistuvat roolisuorituksessaan ja välittämään sekä hahmojensa että näytelmän
tunteet yleisölle.

6.3 Tulkit teatteriesityksissä

Kuulevat eivät ehkä välttämättä koskaan tarvitse tulkkia, sillä he ovat valtaväestöä,
joka pystyy kommunikoimaan eri puhutuilla kielillä toistensa kanssa. He todennäköises-
ti osaavat suomen lisäksi englantia ja ruotsia, joilla pärjää naapurimaassa ja maailmal-
la.

Kuurot sen sijaan tarvitsevat tulkkia jo omassa kotimaassaan jokapäiväisessä elämässään, sillä he todellakin ovat pieni vähemmistö. Kelan mukaan Suomessa viittomakielinen kuuro saa käyttää asioimistulkkia 180 tuntia vuodessa, ja tarvittaessa hakea lisätunteja. (Kela, tulkkaukspalvelupäätös) Opiskelutulkkausta puolestaan saa käyttää niin paljon kuin opiskelut edellyttävät. Itse käytän viittomakielentulkkia päivittäin koulussa, jolloin tulkki kääntää viittomiseni puheelle ja muiden puheen viittomakielelle, mutta muuten vain hyvin satunnaisesti asioidessani esimerkiksi lääkäriillä tai Kelan toimistossa. Myös kuulevien teatterissa käydessäni olen käyttänyt tulkkia.

Tulkin käyttö on luvussa 2.2 käyttämäni pohjakaavion mukaan suotavaa esimerkiksi tilanteissa, joissa ulkomaalaisella on heikot tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta tai osapuolten yhteinen kieli puuttuu. Mikäli tulkkia ei käytettäisi tilanteessa, jossa sitä tarvittaisiin, syntyisi ajanhukkaa ja ongelmia molemmille osapuolille. (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

Luvussa 2.2 käyttämäni pohjakaavion (Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti.)

mukaan tulkkia käytettäessä on suotavaa käyttää vain ammattitulkkia. Lisäksi haastattelujen ja oman hiljaisen tiedon pohjalta on ilmeistä, että teatterissa pelkkä ammattitulkki ei riitä, vaan tulkin on tehtävä yhteistyötä esimerkiksi asiantuntijoiden kanssa saadakseen mahdollisimman hyvän käännöstuloksen.

Haastatteluissa tuli ilmi, miten monilla festivaaleilla, tapahtumissa ja teatteriesityksissä, joihin on järjestetty tulkki, ei ole aina tehty hyvää etukäteisvalmistelua tai pohjatöitä. Esimerkiksi Marita S. Barber (haastateltu 7.5.2012) on joutunut pettymään monesti tulkkauksen laatuun, ja selvittänyt näiltä esimerkiksi, millaisten asiantuntijatahojen kanssa he ovat etukäteen tehneet töitä.

"Tulkit ovat vastanneet, että 'ei ole ollut kun me osataan kyllä viittoa, ollaan oltu tulkkikoulutuksessa' ja niin edelleen. Minusta on ihmeellistä, miten he luulevat, että tulkkikoulutuksessa opittu viittominen riittää. Se ei todellakaan riitä. Teatteriesitykseen vaaditaan enemmän." (Marita S. Barberin haastattelu 7.5.2012)

Vaikka, kuten yllä olevassa kappaleessa 2.3, jossa käsiteltiin *Kohteliaisuutta, ystävällisyyttä ja rehellisyyttä*, jo ilmi tuli, teatterien asenteet vaihtelevat, vaihtelevat myös teatteritulkkausten laatu sen mukaan, miten tulkit tai tulkkifirmat itse suhtautuvat asiaan. Tulkeilta edellytetään hyvää etukäteisvalmistelua, mutta yhä ajatellaan, että teatteritulkkauksessa hyvä etukäteisvalmistelu on se, että luetaan käsikirjoitus etukäteen ja päätetään tulkkien paikat kymmenen minuuttia ennen esityksen alkua. Tämä saattaa vaikuttaa myös huonosti suhtautuvien teatterien asenteisiin.

Jotkut teatterit ottavat tulkit vastaan todella nihkeästi erinäisistä esityksiin liittyvistä syistä, mutta jos sekä teatterit, tulkkifirmat ja tulkkausten tilaajat antavat tulkkaukselle täysivaltaisen mahdollisuuden ja ovat myöntyväisiä yhteistyöhön sekä teknisissä ja käytännön ratkaisuissa joustavia ja luovia, voidaan edesauttaa korkealaatuisen teatteritulkkausten aikaansaamista.

"KOM-teatteri suoriutui asiasta parhaiten antamalla käsikirjoitukset tulkeille etukäteen ja päästämällä heidät harjoituksiin mukaan. Tulkkien istumapaikka oli harkittu hyvin ja lisävalaistus suotiin myös. Teatterinautintoni kyseisessä teatterissa oli oikein onnistunut ja siitä jäi hyvä mieli pitkäksi aikaa." (Heidi Koiviston haastattelu 30.4.2012)

Kansallisoopperassa on järjestetty aiemmin Carmen-oopperan viittomakielinen tulkkaus, ja keväällä 2012 on nähtävissä Puhdistus-ooppera viittomakielelle käännettynä kahdesti. Näin hyvä tulkkaustaso on varmistettu, kun teatteri antaa tulkkien tulla mukaan harjoituksiin, osallistuu tulkkausratkaisuihin ja ottaa asiantuntijatahoja, kuten viittomakielisen teatterin edustajia, mukaan projektiin. Jälkeenpäin työtä voidaan kehittää esimerkiksi palautteiden muodossa. Näin teatterin maine pysyy korkeatasoisena myös kuurojen silmissä.

Muitakin ratkaisuja on, kuin lavan vieressä istuva tulkkaus. Haastateltavat ottivat esille esimerkiksi varjotulkkausten, jossa tulkki voi olla lavalla lavasteen muodossa, kuten esimerkiksi lamppuna. Kuuleva näyttelijä valaisee lampun puhuessaan, jolloin lamppua esittävä tulkki viittoon näyttelijän repliikit. Toinen vaihtoehto on tulkkaava näyttelijä, joita on nähty muun muassa Elin 360° -produktion taustallakin olevan Turun Kuurojen Sateenkaariteatteri ry:n kesäteatterissa "Kesäyön unelmassa". Tässä kuuleva näyttelijä

puhuu ja viittoon samaan aikaan, sekä tulkkaa kuoron näyttelijän viittomisen puheelle. Tällaiset luovat tulkkaustratkaisut edellyttävät kuitenkin yhteistyötä ja harjoitusta ohjaajan, teatteriryhmän ja tulkkien kanssa produktion alusta loppuun. Lisäksi tulkillla olisi myös hyvä olla jonkinlaista teatteritaustaa.

Mitä tulee puhetulkkaukseen eli tuttavallisemmin spiikkaukseen, se on ollut toteuttavissa lähinnä vain yhdellä tavalla viittomakielisessä teatterissa: puhetulkit puhuvat näyttelijöiden viitotut vuorosanat mikrofoniin, ja ääni välittyy kaiuttimista koko saliin. Tämä on ollut helpoin, toimiva ja yksinkertainen ratkaisu, mutta ei kuitenkaan aivan tyydyttävä ratkaisu kaikille kuuleville, jotka saattavat kokea, että tällöin puhe on myös tulkin omaa tulkintaa, mikä vaikeuttaa omia tulkintoja. Tulkkauksen viiveen eli jäljessä olon koettiin häiritsevän myös keskittymistä.

”Minun mielestäni tällainen pitäisi toteuttaa eri tavalla, vaikka niin, että etukäteen ilmoitetaan spiikkauksen tarpeesta jolloin saisi kuulokkeet mihin tulkki spiikkaa. Sitten kun minä istun siinä niin spiikkaus ei häiritsisi kun en kuulisi sitä. Mutta nykyään spiikkaukset tulee kaiuttimista, enkä voin silloin ainakaan laittaa korviani off-asentoon.” (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

”Siihen (teatterielämykseen) vaikuttaa myös puheroolit ja puhetulkkaus, jotka joskus voisivat mennä paremminkin.” (Marita S. Barberin haastattelu 7.5.2012)

Elin 360°:n tapauksessa sanattomuus kietoutuu myös tulkkaukseen, sillä sitä ei tarvita tässä produktiossa. Tämä on yksi tapa tavoittaa molemmille kohderyhmille, niin kuuleville kuin kuuroillekin, saavutettava teatterielämys, kun tulkki ei ole toiselle kohderyhmälle välittäjänä, vaan koko yleisö saa kokea, tulkita ja viestiä suoraan esityksen kanssa ilman toista välikättä huolimatta siitä, kuuleeko vai ei.

6.4 Kulttuurienvälinen viestintä Elin 360° tapauksen kannalta

Kulttuuri on Salo-Leen (1996) mukaan kuin jäävuori, jonka huipulla ovat kieli, ruoka, vaatetus ja käytöstavat, kun pinnan alla taas ovat viestintätyyli, arvot, normit, uskomukset ja asenteet. Salo-Lee (1996) kuvailee, miten jäävuoren tavoin kulttuurista on siis näkyvillä vain murto-osa, mutta suurin osa kulttuurista on pinnan alla näkymättömissä – usein kulttuurien jäsentenkin tiedostamattomissa. Tähän alueeseen kuuluvat

esimerkiksi viestintätyyli tai arvot, normit ja uskomukset. Nämä saattavat aiheuttaa ongelmia kulttuurienvälisessä viestinnässä. (Salo-Lee, Malmberg, Halinoja 1996, 7.)

Näin ollen kuulevat eivät välttämättä automaattisesti tiedosta kuuroja, koska eivät ole tottuneet heidän kulttuuriinsa tai viestintätapoihinsa. Kuurojen kanssa taas on päinvastoin, sillä kuurot elävät päivittäin kuulevien valtakulttuurissa kielellis-kulttuurisena vähemmistöryhmänä. Heidän on huomioitava kuulevat myös teatteriproduktioiden yhteydessä. Silti tämä ei aina riitä: jo kulttuuristen erojen vuoksi kuuleville tulee ulkopuolinen olo, sillä produktiot ovat yleensä hyvin kulttuurisidonnaisia, eivätkä kuurot yleensä jouta tässä asiassa. He ovat tekijöitä, joten heidän kulttuurinsa myös heijastuu heidän tekemäänsä taiteeseen – kuten myös kuulevien tapauksessa.

Haastateltu Helena Torboli (haastattelu 6.5.2012), taustaltaan kuuro ja viittomakielinen, totesi havaitsevansa joitakin kulttuuriin liittyviä eroja kuuroissa ja kuulevissa teatterimaailmassa. Hänen mukaansa esimerkiksi huumoriasioissa kuuroja ja kuulevia huvittavat eri asiat: kuurojen huumori perustuu näköaistiin, kun kuulevilla siinä on ääntä mukana. Lisäksi kuulevien teatterissa korostetaan visuaalisuuden lisäksi ääniä, kun kuurojen puolella tärkeätä on visuaalisuus ja näyttävät kädet, joilla ilmaista vuorosanat. Torboli pohti, miten stenografian ja puvustuksen täytyy soveltua viittomakieliseen teatteriin, missä viittomisen on näyttävä selkeästi, kun taas kuuleva näyttelijä voi liikkua pimeässä tai kirkkaan valon keskipisteessä ja pukeutua pitkiin hihoihin. (Helena Torbolin haastattelu 6.5.2012) Muutkin haastateltavat olivat samoilla linjoilla Torbolin kanssa.

"Kuulevien teatterissa pitää ajatella äänimaailmaan liittyviä asioita, vain teatteriesityksen juonen kannalta pitää miettiä miten musiikki liittyisi siihen, mutta tämän lisäksi on taustamusiikki, äänitehosteet, äänisuunnittelut ja niin edelleen. Pitää pohtia, miten nämä ääniasiat menevät visuaalisuuden kanssa yhteen, miten ne sopivat valaistukseen, tehokeinoihin ja niin edelleen." (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

"Teatteri heijastaa viittomakielistä kulttuuria ja sehän on selvää, että ei voi olla niin että kulttuurissa on jokin merkittävä piirre joka ei näyky esityksissä. Selvä on, että teatteriesitykset peilaavat kuurojen kulttuuria ja arkielämän tilanteita." (Esa Kalelan haastattelu 2.5.2012)

"On olemassa eri aiheita, ihan mitä vaan, tarkoituksena ei ole aina tuottaa hiljaisia ja äänettämiä esityksiä. Me voimme ottaa aineksia kuulevien maailmasta, esimerkiksi lisäämällä musiikkia tai ääniä. Tärkeää on yhteistyö asiantuntijoiden kanssa, mutta he eivät saa hävittää meidän kuurojen kulttuuria. Riippuu vain esityksestä, kuinka paljon sitä kuurojen kulttuuria korostetaan." (Marita S. Barberin haastattelu 7.5.2012)

Elin 360° -produktion tapauksessa tässäkin vedetään yksi raja-aita alas. Näytelmän juoni ei liity viittomakieliseen kulttuuriin millään lailla, vaan se on lähinnä fantasia näytelmä, jossa pohditaan elämää ja sen suuria kysymyksiä. Näin tekevät kaikki ihmiset kulttuurista riippumatta. Mutta miten se vaikuttaa, että koko työryhmä on kuuro ja viittomakielinen – vaikkakin päätekijät eli ohjaaja, käsikirjoittaja ja tuottaja ovat opiskelijoita, jotka ovat jo vuosia opiskelleet alaa kuulevien parissa?

Luultavasti ei mitenkään korostavalla tavalla, sillä kaikki työryhmät jäsenet ovat tottuneet poukkoilemaan sujuvasti kahden kulttuurin välillä, ja osaavat ottaa huomioon molempiin kulttuuriin liittyvät käytännöt. Kuten Heidi Koivisto totesi haastattelussaan (30.4.2012), kuulevat eivät koe itseään kuulevina, mutta kuurojen maailmaan astuessaan he tiedostavat erilaisuutensa hyvin pian. Koiviston mukaan kuurot sen sijaan ovat tottuneet luontevasti sujahtamaan maailmasta toiseen.

Kulttuurienvälisessä viestinnässä ongelmalliseksi muodostuvat tiedostamattomat tavat, arvot ja normit, mitkä näkyvät myös teatteriesityksissä. Kuurojen tapauksessa esimerkiksi katsomon suhteen on oltava tarkka, jotta näkyvyys esiintymislavalle on esteetön kaikista istumapaikoista.

Teatterimaailmassa kuurojen ja kuulevien kanssa suurimmaksi ongelmaksi muodostuu kieli. Lähes kaikille haastateltaville oli yhteistä se, etteivät he tunteneet kuuluvansa täysin toiseen ryhmään, vaikka heillä olisikin ollut kokemusta ryhmässä olemisesta tai ymmärrystä toisen ryhmän kulttuurista. Syynä tähän oli se, ettei toisen kieltä aivan ymmärtänyt, mikä aiheutti ulkopuolisen olon. Toinen syy liittyi historiaan: ryhmän historiasta tulee tietää jotain, jotta ymmärtää miten ryhmä on muodostunut ja mistä sen arvot juontavat juurensa. Historiaan liittyvät myös esimerkiksi termistö, joka pitää tuntea ymmärtääkseen toista ryhmää.

"Koska suomenkielestä viittomakielelle tulkattu teatteri on raskaampaa seurattavaa kuin suoraan viittomakielelle tuotettu teatteri, voisin kuvitella että ilmiö on myös päinvastainen. Kuulevalle katsojalle saattaa puhetulkkauksesta huolimatta tulla ulkopuolinen olo, kun viittomakieli ei ole täysin hallussa." (Heidi Koiviston haastattelu 30.4.2012)

"Ja ehkä selvennettyinä jotain tausta-asioita. Mitä esim. tarkoittaa CODA? Käytetäänkö teatteri-esityksessä esimerkiksi viittauksia kuurojen historiaan, joka on itsestään selvästi tuttu kuuroille, mutta kuulevat eivät tiedä välttämättä siitä mitään." (Nainen, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

"Se auttaa että osaa vähän viittomakieltä ja tuntee kulttuuria. Ehkä jokin oheislehtinen joka avaisi kuurojen kulttuuria voisi olla hyvä, kävin itse katsomassa "Meikäläiset" (viittomakielinen teatteriproduktio), ja moni asia olisi mennyt ihan ohi jollen olisi tuntenut yhtään kuurojen kulttuuria." (Nainen, nimetön, haastattelu 5.5.2012)

Esimerkiksi kuuro ja viittomakielinen Heidi Koivisto (haastattelu 30.4.2012) kokee, että tekstitetyn teatterin tai musiikin suhteen hänellä ei ole ongelmaa, koska kirjoitettu kieli on suoraan yhteydessä puhuttuun kieleen ja siihen liittyvään kulttuuriin. Näin hän tarkoittaa, että lukemalla kirjoitettua tekstiä kuulevien luomassa taideteoksessa hän pysyy ymmärtämään kuulevien kulttuuria, sillä hänellä on kirjoitettu kieli hallussa, joka edesauttaa kuulevien kulttuurin ymmärtämistä. Monilla kuuroilla näin ei ole, sillä heidän äidinkieltensä on viittomakieli ja suomenkieli on vasta toinen kieli. Useimmilla kuuroilla suomenkielentaito on verrattain heikkoa, mikä vaikeuttaa kuulevien kulttuurin ymmärtämistä.

Esityksen kerrontatapa on Esa Kalelan (haastattelu 2.5.2012) mukaan erilaista kuuroilla kuin kuulevilla. Hänestä viittomakieliset esitykset ovat yleisesti ottaen deduktiivisia. Tällöin esityksen alkaessa henkilöt esitellään nimineen ja viittomanimineen, ja tämän yhteydessä saatetaan selittää muutakin taustatietoja. Kun esitys varsinaisesti alkaa, kertoja tai näyttelijät itse selittävät, mitä tapahtuu. Vasta tämän jälkeen aletaan rakentaa tarinaa ja esittämään sitä. Kalela (haastattelu 2.5.2012) kokee, ettei kuulevien puolesta tällaista tarvita, mikä on selkeä kulttuuriero. Kuulevat menevät suoraan asiaan, ja vasta viimeiseksi saattaa selvitä, missä tapahtumat tapahtuvat.

Mikäli tämä tosiaan on selkeä kulttuuriero, miten Elin 360° -produktiossa kannattaa menetellä, jotta sen kerrontatapa ei leimaudu jonkin kulttuurin mukaiseksi? Toisaalta,

esityksen ollessa sanaton, ehkä siihen muutenkin tarvitaan paljon muuta selittämistä juonen ymmärtämiseksi. Tärkeätä on saada kielelliset ja kulttuuriset rajoitukset häivytettyä. Yksi keino tähän on tulkin poistaminen: kuulevat ja kuurot ymmärtävät tasavertaisina näytelmän.

7 Pohdinta

Tutkimukseni aiheena on se, mitä kulttuurienvälisen viestinnän kannalta olennaisia asioita kannattaisi ottaa huomioon kuurojen / kuulevien teatteriesitysten tuotannoissa. Käytin pohjakaaviona Monikulttuurisuus yhteistyönä -projektiin osallistuneen työryhmän laatimaa kaaviota, jossa määriteltiin kulttuurienvälisen viestinnän tärkeimmät aihealueet, eli Kohteliaisuus, ystävällisyys ja rehellisyys, Kulttuurienvälinen viestintä työelämässä, Ajan määrittely eri kulttuureissa, Hierarkian merkitys, Tunteet eri kulttuureissa, Kasvot ja kunnioitus sekä Tulkin käyttö.

Rajasin ja muokkasin nämä osa-alueet paitsi kulttuurienväliseen viestintään teatterissa, niin myös käyttäytymiseen, ajan määrittelyyn, tunteisiin teatterissa sekä tulkin käyttöön teatterissa, sillä nämä aiheet olivat sovellettavissa teatterimaailmaan, missä tarkastellaan kahta erilaista kulttuuria samassa yhteiskunnassa.

Tutkin myös kulttuuriosaamista tuottajan näkökulmasta lähdekirjallisuuden pohjalta yleisesti, sillä kulttuuriosaamista tarvitaan nimenomaan monikulttuurisissa ympäristöissä, kuten vaikka tutkimukseni kuuro-kuuleva-teatteriympäristössä. Kulttuuriosaamista tarvitaan työskennellessä projektien parissa, joissa muut kulttuurit ovat vahvasti edustettuina, eikä voi turvautua oman kulttuurin tarjoamiin sääntöihin, arvoihin tai normeihin, vaan on ymmärrettävä myös toisen näkökulma sekä tapa toimia ja ajatella.

Pelkkä kieliosaaminen ei tässä tapauksessa ole riittävää, kuten ei myöskään kuurojen ja kuulevien teatteriproduktioissa, joissa jompikumpi yhteisön edustaja osallistuu mukaan toisen yhteisön tuottamaan produktioon katsojana. Tutkimusta olisi mielenkiintoista laajentaa myös kulissien taakse: miten esimerkiksi kuuro voisi työskennellä kuulevien teatteriproduktiossa, ja päinvastoin.

Tutkimukseni taustalla käytin tapausesimerkkinä Noora Karjalaisen ohjaamaa teatteriesitystä, joka tunnetaan työnimellä Elin 360°. Näytelmä on eri tahojen opiskelijoiden yhteistyönä luoma sanaton teatteriesitys. Työryhmä on viittomakielinen, ja taustalla vaikuttaa myös Turun Kuurojen Sateenkaariteatteri ry, mutta kohderyhmänä eivät ole pelkästään viittomakieliset, vaan myös kuulevat. Tutkin, miten mahdollistaa yhteinen teatteriesitys näille kahdelle erilaiselle yleisölle.

Kulttuurienvälisessä viestinnässä teatterimaailmassa kahden eri kohderyhmän välillä ratkaisevia tekijöitä ovat käyttäytyminen, aikakäsitys, tunteet ja tulkin käyttö. Käyttämisyksessä huomasin, että teatterien asenteet vaihtelevat hyvin paljon, mutta niin vaihtelevat myös yleisön kokemukset, ja se, tuntevatko he itsensä tervetulleiksi toisen yhteisön tarjoamaan kulttuuritapahtumaan. Suurimmaksi ongelmaksi muodostui kieli, joka erotti nämä kaksi yhteisöä, kuurot ja kuulevat, toisistaan.

Ilman ymmärrettyä kieltä kummankin yhteisön jäsenet tunsivat itsensä ulkopuoliseksi toisessa yhteisössä. Kuurot eivät lähes koskaan tunne itseään kovin tervetulleiksi kuulevien yhteisöön tai teatteriyleisöön kielen, teatterien asenteiden ja produktioiden näkökulmien, jotka poikkesivat omista näkökulmista, vuoksi, mutta päinvastaisesti kuulevat tunsivat itsensä hyvin tervetulleiksi teatteriyleisöön. Tämä tosin edellytti, että he osaisivat jonkin verran viittomakieltä, tiesivät jonkin verran kuurojen kulttuurista ja historiasta sekä hallitsivat jonkin verran termistöä.

Siltikin, ilman näitä tietojen omaksumista, koettiin, että kuulevat ovat joskus liiankin tervetulleita kuurojen produktioihin. Tämä johtui pitkälti siitä, että suurimmassa osassa kuurojen teatteriesityksissä oli puhetulkkaus eli spiikkaus valmiina kuulevaa yleisöä varten, jotka eivät osaa viittomakieltä tai omaavat heikon viittomakielen taidon. Päinvastaisesti kuurot eivät tunteneet itseään tervetulleiksi kuulevien teatteriin, sillä esitykset on aina tehty kuulevia ajatellen, kuulevien näkökulmia noudattaen eivätkä tulkkitratkaisut ole aina kovin onnistuneita. Joissakin tapauksissa tulkkaukseen on suhtauduttu huonosti teatterien tai tulkkien taholta, mikä on vaikuttanut osaltaan teatterielämykseen.

Tulkkien käyttö on myös oma ongelmansa. Tulkit toimivat kielenkääntäjinä ja välittäjinä kahden kulttuurin välillä, mutta tämä ei aina ole helppoa ja vaikuttaa suuresti teatte-

rielämykseen. Hyvä tulkki ja hyvät tulkkausratkaisut jättävät hyvän mielen pitkäksi aikaa, mutta valmistautumaton, epäpätevä tai yksinkertaisesti huono tulkki tai heikot tulkkausratkaisut voivat pilata koko teatterinautinnon.

Vaikkakin kuurojen teatteri on tehty kuuroja ajatellen, sen vahvat teemat, henkilöhahmot, visuaalisuus ja historia, jotka ovat tehty katsojien vetoamiseen taustamusiikin tai äänten puuttuessa, vetoavat myös kuuleviin katsojiin, jotka pystyvät joskus jonkin verran samaistumaan esitykseen. Päinvastaisesti pelkkä tulkki ei riitä välittämään kuulevien maailmaa teatterilavalla kuuroille, sillä se perustuu pitkälti auditiivisuuteen.

Tunteisiin vedotaan molemmissa teatterimaailmoissa pitkälti eri keinoin. Kuuleville äänimaailma, musiikki ja auditiiviset tekijät ovat todella tärkeitä, niin teatterin tekijöille kuin katsojillekin. Näiden tekijöiden kautta vedotaan yleisön tunteisiin, joka on tärkeä osa teatterielämystä. Kuurojen tunteisiin puolestaan vedotaan edellä mainituilla vahvoilla teemoilla, henkilöhahmoilla, visuaalisuudella, valaistusratkaisuilla tai kuurojen historiaan liittyvillä aiheilla. Kuurojen historia ei nimittäin ole yksi kepeimmistä aiheista, vaan pikemminkin kipeimmistä. Huumorilla on myös tekijänsä tunteissa. Kuulevat ja kuurot nauravat eri asioille: kuurot visuaalisille, kuulevat auditiivisille. Huumori on myös kulttuurisidonnaista.

Kuurot ja kuulevat myös hahmottavat ajan eri tavalla: kuulevat yleensä hahmottavat ajan lineaarisesti, eli näkevät sen janana, jolla on alku ja loppu. Kuuroille aika on ympyrän muodossa. Lisäksi heidän suhteensa aikaan eroavat jonkin verran: suomalaiset kuulevat ovat täsmällisiä ja esimerkiksi, kun lähdetään kotiin, niin myös lähdetään. Kuurot puolestaan ovat kuuluisia myöhästymisistä ja ajan venyttämisestä.

Tämä pätee lähinnä teatterilavan taakse, sillä työskentelykulttuuri kuulevan ja kuuron työryhmän kesken saattaa erota hiukan aikakäsityksiltään. Kuuroja ei haittaa, jos tullaan vähän myöhässä, mutta kuulevat ovat jämäkempiä tässä asiassa. Itse lavalla tämä ei tuotannon näkökulmasta näy mitenkään, mutta näytelmissä tämä saattaa heijastua, sillä olisi outoa, jos kulttuurissa on vahvasti jokin piirre, joka ei kuitenkaan heijastu näytelmän maailmaan. Teatteri heijastaa yleensä tekijöidensä kulttuuria.

Elin 360° on sanaton näytelmä, joka saa ensi-iltansa elokuussa 2012. Siitä suunnitellaan kiertävää matkalaukkuesitystä, jossa päähenkilö Elin on uupunut elämäänsä ja kadottanut kykynsä olla läsnä tässä ja nyt. Elin matkustaa hämärien muistojen ja kipeiden, toteutumattomien unelmien sielunmaisemissa oppaanaan salaperäinen taikuri Seni. Elin pääsee ulos painajaismaiseksi kasvavastaan unestaan vain jos tahtoo herätä siitä. Aihe ei kytkeydy kummankaan yhteisön kulttuuriin tai historiaan, vaan se käsittelee ihmisen sisintä, joten ymmärtääkseen näytelmää kulttuurisia kytkeitä tai taustoja ei tarvita.

Sanattomuus mahdollistaa myös sen, ettei tulkkeja tarvita. Jokainen saa ymmärtää esityksen ja tehdä tulkintoja omalla tavallaan ilman välikäsiä. Tunteisiin on vedottava esimerkiksi taustamusiikilla, jonka kuulevat voivat kuulla ja kuurot tuntea, valaistusratkaisuilla, lavasteilla sekä näyttelijöiden ilmaisuvoimalla. Koska ylimääräisiä tunteisiin vetoavia niksejä ei ole, näyttelijöiden harteille jää iso vastuu tehdä vaikutus yleisöön.

Koska työryhmän jäsenet ovat kaikki kuuroja, tulee harjoitusaikataulu varmasti hiukan venymään ja joustamaan, mutta ensi-iltaan mennessä kaiken pitää olla valmista. Ensi-illassa ja muissa esityspaikoissa kannattaa varata esityksen jälkeen puolisen tuntia yleisön kanssa seurustelemiselle, mikäli yleisössä on kuuroja. Kuurojen kulttuuriin kuuluu jäädä esityksen jälkeen antamaan palautetta ja pohtimaan esitystä yhdessä. Tämä johtuu siitä, että piirit ovat niin pienet, että jokainen tuntee tai ainakin tietää jokaisen. Tällöin voidaan mahdollisuuksien mukaan järjestää myös kahvipullatarjoilut, joista kuulevatkin pääsevät nauttimaan.

Mikäli halutaan luoda saavutettava teatteriesitys, jota sekä kuurot että kuulevat voivat tulla katsomaan, vaatii tämä tuottajalta kulttuuriosaamista, jotta hän tietäisi, mitä toinen kulttuuriyhteisö edellyttää teatterilta. Tuottajan on tunnettava oman yhteisön lisäksi toisen yhteisön tapoja, arvoja ja normeja sekä taustoja, jotta tietää, miten soveltaa sitä omaan yhteisöön. Tässä tutkimuksessa oli tapausesimerkki, jossa viittomakielisen produktion tuottaja ja kuulevien produktion tuottaja vierailivat toistensa esityksissä, ja tajusivat, etteivät ymmärtäneet toistensa esityksiä, vaikka omasta mielestään kummankin esitys oli todella ymmärrettävä ja mahdoton muunnella. Molempien esitysten yleisö myös ylisti kumpaakin esitystä. Tämä kirvoitti pohdiskelua ja ideoita, miten asiaa voitaisiin kehittää seuraavien produktioiden yhteydessä.

Kaiken kaikkiaan Elin 360° -produktiosta olisi tarkoitus tulla mahdollisimman saavutettava teatteriesitys kaikille kielestä ja kulttuurista riippumatta. On tärkeää, että teatterit tuottavat kulttuurisidonnaisia produktioita, jolloin eri kulttuuriryhmät pääsevät nauttimaan omilla ehdoillaan teatteritaiteesta, mutta joskus raja-aitoja on kaadettava ja tuotettava produktioita kaikille kansoille. Kun yleisössä, jossa itse istuu, näkee muita kulttuurin edustajia, eivät he enää tunnu niin vierailta, pelottavilta tai luotaantyöntävilä, vaan pikemminkin yhteinen teatteriproduktio yhdistää yleisön kulttuuriin ja kieleen katsomatta, sillä kaikki saavat kokea tasavertaisina samanlaisen taide-elämyksen.

Lähteet

Derwin F., Keihäs L., 2006. Monikulttuurisuudesta kulttuurienvälisyyteen. Saatavissa: <http://users.utu.fi/freder/kulttuuri.pdf>. Luettu 28.4.2012.

Helsingin Kaupungin hallintokeskus. 2008. Helsingin kansainvälisen toiminnan strategia 2008. Saatavissa: www.hel2.fi/ajankohtaista/Halke/Kv_strategia.pdf Luettu 23.4.2012.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1980. Teemahaastattelu. Gaudeamus.

Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. 2005. Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta, Vastapaino, Helsinki.

Kela, tulkkaukspalvelupäätös. Saatavissa: <http://kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/240810101833KP?OpenDocument> Luettu 26.4.2012.

Kirveennummi A., 2003. Scanning for the Future. Saatavissa: <http://www.futuresconference.fi/2003/papers/kirveennummi.pdf>. Luettu 30.4.2012.

Konsulttitoimisto Kulttuuritaito. Yrityksen kotisivut. Saatavissa: http://www.kulttuuritaito.com/etusivu/mita_kulttuuriosaaminen_on/ Luettu 3.5.2012.

Kulttuurien välinen viestintä. 2012. Moty – Monikulttuurisuus työyhteisössä -projekti. Saatavissa: http://estudio.edupoli.fi/moty/index.asp?bid=111&book=MoTy&id=720&kat=Kulttuurien_välinen_viestintä Luettu 2.4.2012.

Lehdistötiedote: Elin 360°. Julkaisematon dokumentti.

Malm, A. 2000. Viittomakieliset Suomessa. Finn Lectura.

Pietilä I., Monivire koulutus. Kulttuurit kohtaavat - Lisääntyykö ymmärrys? Saatavissa: <http://www.monivire.fi/vilkaisu-viestintaan/kulttuurit-kohtaavat> Luettu 2.4.2012.

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html Luettu 29.4.2012.

Salo-Lee. L., Malmberg. R., Halinoja. R. 1996. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Suomen perustuslaki § 17. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Luettu 8.4.2012.

Think Quest, Deaf Culture. Saatavissa <http://library.thinkquest.org/11942/deafculture.html> Luettu 2.5.2012.

Uusitalo, L. & Joutsenvirta, M. (toim.) 2009. Kulttuuriosaaminen – tietotalouden taitolaji. Helsinki. Gaudeamus.

Liite 1: Haastattelurungot

Nimetön, mies

Tausta: Kuuron ja viittomakielisen lapsen isä, kuuleva

Sähköpostihaastattelu 5.5.2012

1. Ikä, kotipaikkakunta, koulutus?

2. Kertokaa hiukan taustastanne: miten tutustuitte viittomakieliseen maailmaan?

3. Kuinka usein osallistutte eri teatteriesityksiin, niin kuurojen kuin kuulevienkin?

4. Mitä merkittäviä eroja kuurojen ja kuulevien teatteriesityksissä on mielestänne?

Esim. tunteissa, hierarkiassa (koetteko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin), tulkin käytössä (riittääkö pelkkä tulkki tulkkaamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen elämykseen* enemmän?), aikakäsityksissä (eroavatko kuulevien ja kuurojen ajan määrittely?)...

5. Koetteko, että voitte osallistua kuulevina kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin mukaan? Miten / miten ette? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa? (Voitte käyttää edellä esitettyjä esimerkkejä)

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Eero Enqvist

Tausta: Kuuleva viittomakielentulkki ja teatteritaiteen maisteri

Sähköpostihaastattelu 5.5.2012

1. Ikä, paikkakunta, koulutus?

2. Millaiset ovat kokemuksesi teatterista? Miten päädyit teatterin pariin? Entä miten aloitit viittomakielisen teatterin parissa?

3. Mitä eroa kuulevien ja kuurojen teatterissa on näyttelijän / ohjaajan / teatterityöntekijän näkökulmasta? Mistä nämä erot johtuvat? Entä yleisön näkökulmasta? (Esim. tunteissa, hierarkiassa – koetko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin, tulkin käytössä – riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen* enemmän (miksi), aikakäsityksissä – eroavatko kuurojen ja kuulevien ajan määrittely...)

4. Koetko, että voit kuulevana osallistua kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin mukaan katsojana? Entä teatterintekijänä? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

5. Entä päinvastoin, voiko kuuro henkilö mielestäsi osallistua kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Esa Kalela

Tausta: Viittomakieltä käyttävä kuuleva teatteriharrastaja

Henkilökohtainen haastattelu 2.5.2012

1. Ikä, paikkakunta, koulutus, nykyinen työ

2. Millaiset ovat kokemuksesi teatterin parista? Käytkö katsomassa kuurojen ja kuulevien teatteria? Kuinka usein?

3. Mitä eroa kuulevien ja kuurojen teatterissa on yleisön näkökulmasta? Mistä nämä erot johtuvat?

(Esim. tunteissa, hierarkiassa – koetko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin, tulkin käytössä – riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen* enemmän (miksi), aikakäsityksissä – eroavatko kuurojen ja kuulevien ajan määrittely...)

4. Koetko, että voit kuulevana osallistua kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin mukaan katsojana? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

5. Entä päinvastoin, voiko kuuro henkilö mielestäsi osallistua kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Nimetön, nainen

Tausta: Kuuron lapsen äiti, kuuleva

Sähköpostihaastattelu 5.5.2012

1. Ikä, kotipaikkakunta, koulutus?

2. Kuinka usein osallistutte eri teatteriesityksiin, niin kuurojen kuin kuulevienkin?

3. Mitä merkittäviä eroja kuurojen ja kuulevien teatteriesityksissä on mielestänne?

Esim. tunteissa, hierarkiassa (koetteko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin), tulkin käytössä (riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen elämykseen* enemmän?), aikakäsityksissä (eroavatko kuulevien ja kuurojen ajan määrittely?)...

4. Koetteko, että voitte osallistua kuulevina kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin mukaan? Miten / miten ette? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa? (Voitte käyttää edellä esitettyjä esimerkkejä)

5. Entä päinvastoin, voiko kuuro / viittomakielinen henkilö mielestänne osallistua kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin? Miten / miten ei? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Heidi Koivisto

Taustaa: koulutukseltaan kulttuurituottaja (AMK), kuuro ja viittomakielinen

Sähköpostihaastattelu 30.4.2012

1. Ikä, paikkakunta, mitä teet nykyään?

2. Millaiset ovat kokemuksesi teatterista?

(Kuinka usein käyt katsomassa esityksiä, käytkö enemmän kuurojen vai kuulevien esityksissä, oletko työskennellyt teatteriproduktioiden parissa jne)

3. Mitä merkittäviä eroja kuurojen ja kuulevien teatteriesityksissä on mielestäsi?

Miksi, mistä johtuu?

(Esim. tunteissa, hierarkiassa - koetko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin, tulkin käytössä - riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen* enemmän (miksi), aikakäsityksissä - eroavatko kuurojen ja kuulevien ajan määrittely... Voit ehkä selittää myös mitä eroja Englannissa ja Suomessa on mikäli mieleesi tulee osuvia esimerkkejä.)

4. Koetko, että voit osallistua kuurona kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin mukaan? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

(Voit käyttää kohdassa 3. mainittuja esimerkkejä)

5. Entä päinvastoin, voiko kuuleva henkilö mielestäsi osallistua kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin? Miten / miten ei? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Helena Torboli

Tausta: koulutukseltaan kulttuurituottaja AMK, nykyään töissä Kuurojen Liitto ry:ssä hyvinvointi- ja kulttuuriyksikön päällikkönä ja johtamisen erikoisammattitutkintoa koskevassa oppisopimuksessa (2011-2013, koulu Rastor Oy), 20 vuotta mukana kulttuurialalla, kuuro ja viittomakielinen
Sähköpostihaastattelu 6.5.2012

1. Ikä, paikkakunta?

2. Millaiset ovat kokemuksesi teatterista?

(Kuinka usein käyt katsomassa esityksiä, käytkö enemmän kuurojen vai kuulevien esityksissä, oletko työskennellyt teatteriproduktioiden parissa jne)

3. Mitä merkittäviä eroja kuurojen ja kuulevien teatteriesityksissä on mielestäsi? Miksi, mistä johtuu?

(Esim. tunteissa, hierarkiassa – koetko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin, tulkin käytössä – riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen* enemmän (miksi), aikakäsityksissä – eroavatko kuurojen ja kuulevien ajan määrittely...)

4. Koetko, että voit osallistua kuurona kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin mukaan? Miten / miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

(Voit käyttää kohdassa 3. mainittuja esimerkkejä)

5. Entä päinvastoin, voiko kuuleva henkilö mielestäsi osallistua kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin? Miten / miten ei? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*

Marita S. Barber

Tausta: viittomakielisen Teatteri Totin tuottaja, kuuro ja viittomakielinen

Videohaastattelu 7.5.2012

1. Ikä, paikkakunta, koulutus?

2. Miten päädyit teatterialalle? Miten aloitit viittomakielisen teatterin parissa?

3. Mitä merkittäviä eroja kuurojen ja kuulevien teatterissa on tuottajan näkökulmasta? Mistä nämä erot johtuvat? Entä yleisön näkökulmasta?

(Esim. tunteissa, hierarkiassa – koetko, että kuulevat ovat tervetulleita kuurojen esityksiin ja päinvastoin, tulkin käytössä – riittääkö pelkkä tulkki tulkkamaan esitystä vai vaaditaanko kokonaisvaltaiseen teatterielämykseen* enemmän (miksi), aikakäsityksissä – eroavatko kuurojen ja kuulevien ajan määrittely...)

4. Koetko, että voit kuurona osallistua kokonaisvaltaisesti kuulevien teatteriesityksiin mukaan? Miten / Miten et? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

(Voit käyttää kohdassa 3. mainittuja esimerkkejä)

5. Entä päinvastoin, voiko kuuleva henkilö mielestäsi osallistua kokonaisvaltaisesti kuurojen teatteriesityksiin? Miten / miten ei? Mitkä asiat tähän vaikuttavat? Miten kokonaisvaltainen osallistuminen voidaan mahdollistaa?

** Kokonaisvaltainen teatterielämys = kokee ja ymmärtää kaikki teatteriesityksen eri elementit, variaatiot, kielen, tunteet, kulttuurin jne.*